

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2012/5 szám

Tartalom

Villám

- [Kossuth Lajos levele a Függetlenségi Párthoz](#)

Emlékezet

- [Négyezer éve történt](#)
- [Scharf Móríc visszaemlékezése](#)
- [Mikszáth Kálmán: Cikkék és táviratok a nyíregyházi perről](#)
- [Száz éve írták](#)
- [Ballai László: A tiszzaeszlárizmus](#)
- [Ady Endre: A mennyeknek országa](#)
- [Széchenyi István: Hitel, VII. rész](#)

Délibáb

- [Krúdy Gyula: A tiszzaeszlári Solymosi Eszter](#)
- [Mikszáth Kálmán: Az antiszemitizmus](#)
- [Mikszáth Kálmán: Ahogy Nyíregyházán beszélnek](#)
- [Ady Endre: A zsidó gyerekek bűne](#)
- [Nagy Lajos: Fasiszta kiskaté nem fasiszták számára](#)
- [Nagy Lajos: Olaszországi csendélet](#)
- [Petőfi Sándor: A zsványság vége](#)
- [Petőfi Sándor: A nemzethez](#)
- [Dull Ernő: Kétszáz forintos](#)

Húrok

- [Ballai László: Jubileum](#)

Villám

Kossuth Lajos levele a Függetlenségi Párthoz

A „zsidókérdésben” (szégyen és botrány, hogy Magyarországon még ez is lehetséges) százanként kapom a leveleket. Egy ilyen pártnak, ha aktív tényezőnek akarja magát tekinteni, nem lehet a közömböst játszani egy ilyen horderejű mozzanattal szemben, mely immár nem egyes emberek hóbortja, divergatója vagy programja, tessék nevezni, aminek tetszik, hanem a nemzet életébe mélyen belenyúló közügy, miben állást kell a pártnak foglalnia. De márpedig egyrészt azt mind politikai, mind erkölcsi lehetetlenségnek tartom, hogy az Önök pártja az ország polgárai között a faj-, nyelv-, és valláskülönbség nélküli jogegyenlőség elvét megtagadhassa; másrészt azt is kétségtelennek tartom, hogy ez a nagy elv nem oly dolog, melyet a párt tagjaira nyílt kérdéssé lehessen deklarálni, s ha volnának, kik ezt az elvet megtagadnák, azokat a párt tagjainak lehetne tekinteni. [...]

A dolognak két oldala van: egyik a középkor sötéttségének hagyománya, a zsidógyűlölet, a másik bizonyos közgazdasági és társadalmi bajok, melyek amannak tápul is szolgálnak, és élesztésére fel is használtatnak. Nem tanácsos azt ignorálni, hogy Istóczy et Co. uraknak soha nem sikerült volna a németektől (szégyenszemre ezt is a németektől) importált agitációkkal oly izgalmat kelteni, ha azok a közgazdasági és társadalmi bajok a tömegeket fogékonnyá nem teszik az izgalomra. A nép érzi a nyomort, de nem tud magának okairól számot adni, s „malaisere” (a rossz közérzetre – a szerk.) spekulálva előáll (Istóczy – a szerk.), s azt mondja, te szegény, nyomorgó nép, megmondom, mi a te nyomorod oka: a zsidó! S természetesen az a visszhang kél: Ússük a zsidót... Lássanak munkához a közgazdasági és szociális bajok elhárítása terén, ha életet akarnak biztosítani pártjuknak, tereljék praktikus térre a nemzet figyelmének irányát, és ne nézzék összetett kézzel, tétlenül, miként uszítottik bele a közérzület a zsidókérdésbe, amelynek amellet, hogy a XIX. század magyarjait a középkorba akarja visszalökni, még az a nevetséges hibája is megvan, hogy absolute nincs semmi possibilis (lehetséges – a szerk.) célja, kivéve a gyűlölködésben való kéjelgést, s hozzá még azt is német mintára.”

1882. október 11.

Emlékezet

Négyezer éve történt

Mózes I. könyve 22. rész

1. És lőn ezeknek utána, az Isten megkísérté Ábrahámot, és monda néki: Ábrahám! S az felele: Ímhol vagyok.

2. És monda: Vedd a te fiadat, ama te egyetlenegyedet, a kit szeretsz, Izsákot, és menj el Mórijának földére, és áldozd meg ott égő áldozatul a hegyek közül egyen, a melyet mondándok néked.

3. Felkele azért Ábrahám jó reggel, és megnyergelé az ő szamarát, és maga mellé vevé két szolgáját, és az ő fiát Izsákot, és fát hasogatott az égő áldozathoz. Akkor felkele és elindula a helyre, melyet néki az Isten mondott vala.

4. Harmadnapon felemelé az ő szemeit Ábrahám, és látá a helyet messziről.

5. És monda Ábrahám az ő szolgáinak: Maradjatok itt a számmal, én pedig és ez a gyermek elmegyünk amoda és imádkozunk, azután visszatérünk hozzátok.

6. Vevé azért Ábrahám az égő áldozathoz való fákat, és feltevé az ő fiára Izsákra, ő maga pedig kezébe vevé a tüzet, és a kést, és mennek vala ketten együtt.

7. És szóla Izsák Ábrahámhoz az ő atyjához, és monda: Atyám! Az pedig monda: Ímhol vagyok, fiam. És monda Izsák: Ímhol van a tűz és a fa; de hol van az égő áldozatra való bárány?

8. És monda Ábrahám: Az Isten majd gondoskodik az égő áldozatra való bárányról, fiam; és mennek vala ketten együtt.

9. Hogy pedig eljutának arra a helyre, melyet Isten néki mondott vala, megépíté ott Ábrahám az oltárt, és reá raká a fát, és megkötözé Izsákot az ő fiát, és feltevé az oltárra, a fa-rakás tetejére.

10. És kinyújtá Ábrahám, az ő kezét és vevé a kést, hogy levágja az ő fiát.

11. Akkor kiálta néki az Úrnak Angyala az égből, és monda: Ábrahám! Ábrahám! Ő pedig felele: Ímhol vagyok.

12. És monda: Ne nyujtsd ki a te kezedet a gyermekre, és ne bántsd őt: mert most már tudom, hogy istenfélő vagy, és nem kedvezél a te fiadnak, a te egyetlenegyednek én érettem.

13. És felemelé Ábrahám az ő szemeit, és látá hogy ímé háta megett egy kos akadt meg szarvánál fogva a szővevényben. Oda méne tehát Ábrahám, és elhozá a kost, és azt áldozá meg égő áldozatul az ő fia helyett.

14. És nevezé Ábrahám annak a helynek nevét Jehova-jire-nek. Azért mondják ma is: Az Úr hegyén a gondvjselés.

15. És kiálta az Úrnak Angyala Ábrahámnak másodszor is az égből.

16. És monda: Én magamra esküszöm azt mondja az Úr: mivelhogy e dolgot cselekedéd, és nem kedvezél a te fiadnak, a te egyetlenegyednek:

17. Hogy megáldván megáldalak tégedet, és bőségesen megsokasítom a te magodat mint az ég csillagait, és mint a fővényt, mely a tenger partján van, és a te magod örökség szerint fogja bírni az ő ellenségeinek kapuját.

18. És megáldatnak a te magodban a földnek minden nemzetségei, mivelhogy engedté az én beszédemnek.

19. Megtére azért Ábrahám az ő szolgálóihoz, és felkelének és együtt elmenének Beérsebába, mert lakozék Ábrahám Beérsebában.

20. És lón ezeknek utánna, hírt hozának Ábrahámnak mondván: Ímé Milkha is szült fiaat Nákhornak, a te atyádfiának:

21. Uzt az ő elsőszülöttét, és Búzt annak testvérét, és Kemuélt Arámnak atyját.

22. És Keszedet, Házót, Pildást, Jidláfot és Bethuél.

23. Bethuél pedig nemzé Rebekát. Ezt a nyolczat szúlé Milkha Nákhornak az Ábrahám atyjafiának.

24. Az ő ágyasa is, kinek neve Reuma vala, szúlé néki Tebáhot, Gakhámot, Thakhást és Mahákhát.

A szerkesztő megjegyzései:

1. A fenti monda vallástörténeti jelentősége az, hogy a zsidó hit követői számára már 4000 évvel ezelőtt megtiltották az emberáldozatot.

2. A vérvádak ellen a katolikus egyházfők is felléptek. IV. Ince 1253-as bullájában így rendelkezett: „Senki ne merje ráfogni a zsidókra, hogy rítusuknál embervért használnak, hiszen az Ótestamentum mindenféle vér használatát megtiltja. Aki ez ellen a tilalom ellen cselekszik, az becsületét veszélyezteti, és kiközösítjük.” XIII. Kelemen pápa pedig 1760-ban azt írta: „Az izraelitákat tévesen nemegyszer gyilkossággal vádolják, mert a nép tévesen azt hiszi, hogy a zsidóknak kovásztalan kenyérükhöz embervérre van szükségük.”

Scharf Móric visszaemlékezése

Megérkeztünk Recsky Bandi csendbiztos házába, ahol a háznép vacsoránál ült. Engem az ajtó mellé állítottak, mialatt Recsky és Péczeli Kálmán leültek az asztalhoz vacsorázni. Legalább egy óráig álltam ott, lábaim már fájni kezdtek, de csakhamar nyilvánvaló lett, hogy Recsky azért állított az ajtóba, hogy övének ezzel örömet szerezzen, és alkalmat adjon különböző durva tréfákra. Majdnem állandóan rólam

beszéltek.

Mikor vége volt a vacsorának, Recsky egy pandúrral kivezettetett a konyhába.

A konyhában vacsoránál ült a csendbiztos szolgaszemélyzete. A szakácsné elém is tett enivalót, összegörnyedve ültem a cselédasztalnál, és a fáradtságtól elszundítottam. Egyszerre a pandúr megérintette a vállamat, és azt mondta, hogy kövessem.

Azt gondoltam, hogy aludni visz, de egy szobába vezetett. A szoba kicsiny volt. A pandúr bezárta az ajtót, aztán kivont szuronnyal a hátam mögé lépett. Recsky is odalépett hozzám.

– Ha most azonnal elmeséled nekem szépen, hogy mit tettek a zsidók Solymosi Eszterrel, akkor még ma éjszaka hazamehetsz a családotodhoz. Ha azonban továbbra is tagadod azt, amit az apád, anyád és Schwarcz Salamon már bevallottak, akkor bedoblak a Tiszába.

Össze voltam törve, éhes és fáradt voltam, de összeszedtem minden erőmet, felegyenesedtem és elhatároztam, hogy dacolni fogok velük. Azt feleltem, hogy mást mondani nem tudok, mint amit Bary vizsgálóbírónak Tiszaeszláron már elmondtam, hogy én Solymosi Esztert sohasem láttam, nem is ismertem, és az apám és a zsidók ellen semmiféle büntetést nem követtek el. A csendbiztos megrázott a vállamnál fogva, és ledobott a földre. A korbáccsal az arcomba vágott, aztán megint felrántott, és újból odaállított az asztalhoz.

– Ismerted Solymosi Esztert? – kérdezte.

– Soha életemben nem láttam – feleltem.

Recsky erre újra megrázott, és földre dobott. Mikor felhúzott a földről, újra megkérdezte tőlem:

– Ismerted Solymosi Esztert?

Meggyötörve, megkínózva azt feleltem:

– Ismertem.

Sok száz ember kérdezte írásban és szóban tőlem: hogyan jutottam a vallomáshoz, ki tanított rá, és micsoda rettenetes tett volt ez tőlem, hogy ilyen vallomást tegyek, amilyent tettem.

De ki kell itt jelentenem, hogy a vallomást, melyet nekem tulajdonítanak, és melyet Nagyfaluban akkor éjszaka megtettem, Recsky és Péczeli Kálmán előre kigondolva hozták oda. Azt hiszem, hogy a vacsora alatt, mikor én a konyhában voltam, fektették le írásban azokat a válaszokat, melyeket nekem el kellett mondanom. Mert hiszen nekem magamnak soha eszembe sem jutott volna olyan abszurdumokat kitalálni, hogy én állítólag a templom kulcslyukán néztem Solymosi Eszter megöletését. Hiszen nekem mint a templomszolga fiának, szabad bejárásom volt a templomba, és az egész kulcslyukmesét – hogy a történet annál szebb legyen – Péczeli és Recsky találta ki.

Miután az első kérdésre, hogy ismertem-e Solymosi Esztert, a kínzások hatása alatt igennel feleltem, következett a második kérdés:

– Ha ismerted, mint magad vallod be, vajon beszéltél-e vele április elsején?

Én, bár soha életemben nem láttam Solymosi Esztert, erre is azt feleltem:

– Igen.

A harmadik kérdés ez volt:

– Igaz-e, hogy a zsidók ölték meg?

Erre is azt feleltem:

– Igen.

A negyedik kérdés az volt, hogy hol ölték meg a zsidók Solymosi Esztert.

Megkínozva és meggyötörve mégis volt annyi lélekjelenlét bennem, hogy erre a kérdésre a következő lehetetlen választ adtam:

– A zsidók az országúton ölték meg Solymosi Esztert.

Homályosan emlékszem rá, hogy ezt azért mondtam, mert ettől az abszurdumtól reméltem, hogy a kínozást abbahagyják. Recsky rám förmedt:

– Hazudsz! Nem jól feleltél erre a kérdésre. A dolog így történt: Eszter elment az országúton az ablakotok előtt. Akkor az édesapád behívta, hogy ő vegye le a gyertyákat az asztalról, mert ti szombaton ilyen dolgokat nem csinálhattok. Így volt vagy nem?

Egész halkán feleltem:

– Ezt a szívességet, a gyertyatartók levételét nekünk évek óta mint szomszédunk, özvegy Bátori Gáborné szokta teljesíteni. Nem hiszem, hogy édesapám most egy idegen leányt hívott volna be emiatt az utcáról.

– Nem hiszed? – rivallt rám a csendbiztos, és fölemelte a korbácsát.

– De hiszem ... – feleltem.

– Tehát az az igaz, amit én mondtam? – kérdezte Recsky.

– Az az igaz, amit a csendbiztos úr mondott.

Nem sokkal tovább otthagytuk a szobát, mely mint egy kínozókamra szerepel ma is emlékezetemben. Átmentünk a csendbiztos úriszobájába, ahová velünk jött Péczeli Kálmán és a pandúr is. Péczely leült az íróasztalhoz, és egy nagy ív papírra írni kezdett.

Figyeltem, mit csinál. Szóról szóra leírta azokat a kérdéseket, melyeket Recsky hozzám intézett, de úgy írta le, mintha azok az én válaszaim lennének. Néha megszólalt maga Péczeli Kálmán is. Olyankor, amikor egy pillanatra elhallgattam, vagy nehezen adtam választ.

Egyenlőség, 1927

Mikszáth Kálmán: Cikkek és táviratok a nyíregyházi perről

– *részletek* –

A tekintetes törvényszék előtt

Nyíregyháza, jún. 19. [jún. 21.]

Ott ül egy pad szélén (mint egy antiszemita újságíró megjegyzé: *éppen útjában az érkező és távozó tanúknak*) Bary József is. Beteges kinézésű, erősen barna, testileg vézna, finom arcú fiatalember, de bizonyos határozottság látszik összevont szemöldjei felett. Néha ki is megy a tanúk közé a mellékszobába, meg visszajő. Nyugalanság látszik egész lényén. Hogyne! Olyan ő most, mint a poéta, amikor első nagy művét először teszik ki az auslagba. Kapós munka, annyi bizonyos. Az ügy notabilitásai közül Ónodyt láttam egy szögletben s Verhovayt egy másikban. Még csak Istóczy hiányzik, mert Szalay Imre, úgy, mint hajdan Deák Antal, az öccsét küldte maga helyett. Pedig ide eljöhettek volna ő maga is: itt senki sem szidta volna a borát, mert az itteni még rosszabb.

A teremben mély csend van és semmi izgatottság. Nyugodtan hallgatják a szereplő alakokat. Abból a komor, fenyegető hangulatból, melyet a lapok jeleztek, egy szó sem igaz.

Csak egy bizonyos, hogy az „intelligencia” meg van győződve a sakterek bűnösségéről.

Hát a nép? Az nem okoskodik. Ma megkérdeztem egy jó kinézésű parasztot a Kossuth utcán.

– Hát kend, mit gondol erről az eszlári dologról?

– Nem gondolok én, uram, semmit.

– De csak mégis van valami észrevétele.

Őkigyelme vállat vont kelletlenül.

– Nincs az nekünk kiszólítva, teens uram. Az urak majd csak megigazítják a maguk eszivel.

Nyíregyháza, jún. 23. [jún. 24.]

Tarkabarka alakok vonultak el a tek. törvényszék ábrázata előtt festői változatosságban. Egy-két zsidó leányzó, aminőket Tóth Ede *Toloncából* ismerünk; Lichtmann Jakab stereotip zsidó gavallér, kesztyűsen; Lichtmann Mórné beteges öreg dáma, ki minden kérdésre azt feleli, gyengélkedése miatt most is ülve: „Kérem, nem emlékszem, mert émelegésem volt.”

Lassan, vékonyan ingott ide-oda az igazság mérlege, melyet más szemekkel néz itt mindenki; az apró-cseprő vallomások alatt alig került ide-oda egy szemnyi is, ami megnehezítené a serpenyők valamelyikét; nem súly volt az, ami aláereszkedett, hanem csak köd...

A közönség aluszékonyan vette ma a zavaros víz csendes folydogálását. Uralom terült el a teremben; az ügyvédek is spleen fogta el, úgyszólván kénytelenek voltak ők csinálni egy kísérletet.

Eötvös odanézett unalmában Güntherre, Günther visszanézett Eötvösre, Eötvös felállt, kifogásolta a lapok hézagos tudósításait, tiltakozva az ellen, hogy ilyen legyen a jegyzőkönyv.

De hát hiszen nem lesz az ilyen, Eötvös tudhatja legjobban: a gyorsiroda két teljes példányt is készít, egyet pláne egyenesen Eötvös számára, melyet kétszáz forintban alkudott ki; ez lesz a legdrágább könyv Magyarországon!

Azután Bary ellen fordult a szél: csipkedték, mint a darazsak; aminthogy tény is, hogy szabálytalanságok vannak jegyzőkönyveiben: az írni nem tudók keresztjét névívó helyett maga rajzolta oda.

Leleplezés Péczely múltjából

Nyíregyháza, jún. 26. [jún. 27.]

(A Pesti Hírlap saját tudósítójának távirata.) Izgalmas nap volt a mai. Rendkívül meglepő jelenet történt mindjárt a tárgyalás elején: *Péczy öreg írnokról, ki tanúként szerepelt Recsky mellett, Eötvös izgalmas szóváltások után kijelentette, hogy társas gyilkosság miatt tizenkét évi fegyházat szenvedett Illván.*

Az ősz írnok lábai reszketni kezdtek, s roskatagon tántorgott odébb; „alávaló személyeskedés” dadogá tompán.

Eötvös megrendítő szúrós tekintetét szögezve rá, csak azt jegyzé meg: *„Engem nem sérthet, hanem a törvényszék méltóságát igen.”*

A közönség alig bírt felocsúdni a drámai jelenet izalmából, de amikor felocsúdott, Szeffert ellen-méltatlankodott, aki felmutatta a Péczy rabságára vonatkozó okmányt. *„Nem állhat tisztjében – jegyzék meg az elégedetlenkedők – a terhelő tanú megsemmisítése, kivált, ha az törvényszabta büntetését kiállotta.”*

Péczy gyilkosságára vonatkozólag biztos forrásból hallom, hogy ő szerelmi viszonyban élt egy fiatal nővel, kinek férje ezt megtudta, s így a viszony zavarva lett; Péczy tehát elhatározta az akadály elhárítását az útból, gyilkos tervébe beavatta kedvesét is, s ezzel szövetkezve orozva megölte a férjet, s testét darabokra vagdalta. Tizenöt évi fegyházi fogságra ítéltetett szörnyű tettéért; ebből hármát Horvát Boldizsár rezsimje alatt engedtek el neki.

Kihallgatták ma még Recskyt és cselédjeit. Ezek semlegesen vallanak. Lesko Mária azonban, ki tavaly Recskynél más név alatt szolgált, s kit mostani gazdájától Tokajból, saját vallomása szerint gazdája engedelmé nélkül hozták el a zsidók, azt vallja, hogy Recsky kegyetlenül kínozza Móricot.

Recsky korántsem teszi ránk afféle darabos csendőrbiztosok benyomását, hanem a modern magyar tisztviselőét. Szemébe mondta Lesko Marinak, hogy *„felbérelt hamis tanú”,* mi a közönségre nem tévesztette hatását.

Nyíregyháza, júl. 5. [júl. 6.]

(A Pesti Hírlap saját tudósítójának távirata.) A börzén nem hullámzanak úgy az árfolyamok, mint itt az esélyek és kombinációk.

Tegnap Smilovics zsidó levele rendkívül erősítette a vádat. Ma minden vallomás a védelemnek kedvezett, úgyhogy a védők tegnapi ingerültsége egészen lelohadt, ügyvédek képe kigömbölyödött.

Vogel Amsel, Grosz és Klein a maguk kínzásáról súlyosan terhelő részleteket vallottak, részben Vay György csendbiztos, részben Bary ellen.

Azután Galsi István magyar napszámos, ki a tutajokon utazott, vallott egy sajátságos körülményt, hogy mikor a hullát kifogták, és a kezében levő kendőt megpiszkálták, a festék köröskörül megfestette a vizet, pedig a festéknek el kellett volna olvadni, ha annyi ideig volt a vízen, mint ameddig Solymosi Eszter volt.

A szakértők

Nyíregyháza, júl. 8. [júl. 9.]

(A Pesti Hírlap saját tudósítójának távirata.) A szakértők részint az esti vonattal jöttek ide, részint reggel érkeztek meg.

Scheuthauer ma előre küldött postán egy hullapreparátumot Flegmann törvényszéki orvoshoz, mely annak bizonyítására szolgál, hogy *levált körmök helye miként látszik sokáig vízben volt hulláknál valóságos körmöknek.*

Szeyffert botrányosnak mondja a védelemre, hogy az agnoszkáló tanúk nem szakértők előtt hallgattak ki; meggyőződése szerint *halomra dönthették volna a tanúvallomásokat*.

A szakértők elkülönített kihallgatását Eötvös óhajtotta, kinek csillogó napja lesz ekkor széleskörű tanulmányaival e vitában. Amaz a védelemnek lett volna hasznosabb; ez neki dicsőségesebb.

A kék szemek

[júl. 10.]

A harmadik hete már, s ott vagyunk, hogy még mindig nem tudni hosszát, végét az eszlári pörnek. Hanem a homály tisztulni kezd. Az utolsó három nap határozottan a védelemnek kedvezett. Egy dolog már bizonyosan áll, hogy a saktereket elítélni nem lehet.

Három nap előtt még úgy nézett ki a dolog, hogy bajos volt a nagy útvesztőből kiigazodni; kinek van igazsága, kinek nincs? Egy ilyen szomorú téma fölött is elméskedő ember így szólt a törvényszéki elnökhöz:

– Legjobb volna, nagyságos uram, kompromisszumra lépni a zsidóknak a keresztényekkel ebben az összegubáncolt ügyben. Be kellene tenni a Sezyffert kalapjába két cédulán a felmentő és elmarasztaló ítéleteket, aztán hadd húzná ki Ónody Géza, melyiket applikálja a törvényszék.

Ma már vígabban lélegzenek a zsidók, s mindezt a nagy csodát a »kék szemek« idézték elő.

Sok bajt, sok örömet okoztak már az emberiségnek a kék szemek. De soha annyit, mint most az egyszer.

A pör első részét Móric tartotta a vállán Atlaszként, a második részt, a komplikáltabbat, Matej Ignác. Ezen a két kacsalábon forgott a vár, ahogy a mesékben szokás mondani. Az pedig itt igen helyes hasonlat, mert ez a pör is nemsokára mese lesz, mióta a vár kártyávérrá olvadt.

Móric és Matej voltak az oszlopok; az agnoszkálás volt a bástya. Innen el lehetett sütni a legnagyobb ágyút, melynek dördülése megrezzentette az ellenfeleket.

Az anyától, aki holt leányára rá nem ösmer, nincs apelláta forum. Hiába csődíti ide Eötvös Scheuthauer, Virchow uraiméket. Hiába kérdi minden védő: »Ha nem Eszter volt, mondjátok hát meg, ki volt a dadai hullá, míg a szíve dobogott?« Hiú kérdés lett volna ez csak.

Az anyának joga van azt felelni:

„Semmi közöm nekem a ti dadai hullátokhoz, akárki volt. Én a saját gyermekemet keresem, akit a szívem alatt hordtam. Adjátok vissza gyermekemet, bírák! Ti ideobtok nekem egy testet. Nem ösmerem. Nem kell. Ez nem az enyém.”

...Mit ér ilyen szavakra feleletnek a világ összes szakértőinek tudománya?...

Ez tette majdnem lehetlenné a tisaeszlári rejtély teljes kiderítését. Nem is volt már remény hozzá.

Hanem a fátum úgy akarta, hogy az antiszemizmus diadalát megrontották a közbejött kék szemek.

Eleven leányok kék szemei csináltak már nem egy drámát, amióta ez a világ jár, de egy holt leány kék szemei, ki számítana az ilyenekre?

S ezeknek a kék szemeknek is az volt tulajdonképp a bajuk, hogy inkább fekete szemek valának.

A dadai Csonkásban kiállított jegyzőkönyvekben legalább ilyen színűre vették fel azokat azok a becsületes, tudós, derék urak, akikre többet ad Eötvös Károly, mint az egész falu tanúságára.

Bezzeg keveset ad ezekre a jó derék urakra, ha olyan járatban találja, ahol ártnak.

Csodálatos, mi módon láthatták kéknek az eszláriak az ismeretlen hulla szemeit, még azok is, akik előzőleg azt vallották, hogy barna szem volt? Honnan támadhatott vajon ez a zavar? Onnan-e, mert parasztésszel csak annyit tudtak, hogy nem Eszter a hulla, s mert az Eszteré bogár-fekete szem volt, ennek eo ipso szókének kell lennie, s így kell bevallani a törvényszék előtt, hogy a *valóságos* igazság (mert van már nem valóságos is) kitudódjék.

– Rosszul voltak kitanítva; Farkas Gábor uram nem elég okos ember – vigyorogtak kárörvendő arccal a védők. Pedig éppen ez mutatja legjobban a ki nem tanítást, mert ha tanítják, okosabb vallomásokra tanítják.

Ezt az összezúzó erejű ellentmondást csupán úgy lehet magyarázni, hogy valamelyik vicispán erejű nénémasszony Eszláron addig-addig bizonykodott a szóval: nem Eszter a hulla, hogy elővette argumentumnak a szőke szemöldököt és kék szemeket is, tulajdonképp véleményének erősítésére, de eredményében a gyenge paraszt emlékezetek megrontására. Mert annyiszor hallhatták a többiek, hogy lassan-lassan az ő szemével kezdtek nézni.

Hogyan halt meg Eszter?

Nyíregyháza, júl. 12. [júl. 13.]

(A Pesti Hírlap saját tudósítójának távirata.) A végtárgyalás folyamán számos kombináció merült fel arra nézve, miképp halt meg Eszter, leginkább a védelem köréből, mert az antiszemiták mereven ragaszkodnak ahhoz a nyomhoz, amit a vád kijelölt.

Eleinte gyilkosságot gyanított maga Eötvös is, s a bűnpörök egyik tanúját (Hurinét? – a szerk.) érintették leginkább a sötét találgatások. De a tárgyalás folyamán egybevetett vallomások (minden eszlári zsidó tanú, akár kérdezték, akár nem, azt vallotta, hogy Eszter szomorú volt, mikor utoljára látták) az öngyilkosság eshetősége felé terelték a közhiedelmet. De ez éppen nem valószínű.

Legvalószínűbbnek azt tartják a védelem körében, hogy Eszter, ki *aznap vette le először lábáról a télen viselni szokott csizmákat*, a Kohlmayer boltjából hazamenet *a Tiszához térhetett a lábát megmosni, s belefordult a vízbe.*

S innen van megmagyarázva ama minden más esetben sajátságos körülmény, hogy a festékes kendőt, ahelyett, hogy a nedves partra tegye, míg kezeit a lába megmosására kell használnia, a karjára kötötte.

Ha öngyilkos lett volna, bizonyára nem kíméli a festékes kendőt, hanem ellöki a parton; ha pedig meggyilkolták, a gyilkos nem folyamodik vala olyan erőltetett cselhez, hogy a kendőt kezére köti két görcsre.

E magyarázat, mely nem antiszemita körökben egyedül vétetik lehetségesnek, ha mint puszta kombináció nem is bír súllyal a titokzatos rejtély megoldására, mégis rendkívül érdekes azért is, mert a bonyodalmas ügy legbehatóbb tanulmányozóitól, *a védőktől* származik.

[júl. 21.]

Amennyi piszkot és salakot ez a pör fölvet, azt elősorolni is hajmeresztő. *Alig van nap, hogy legalább egy hamis tanú ne vetődjék fel.* S alig van tanú, hogy vagy az egyik, vagy a másik tábor hamis tanúskodással ne gyanúsítsa. Szüle saját gyermekét vádolja azzal. Sőt az emberek maguk járulnak a bíróság elé bevallani, hogy hamisan esküdtek. Csodák ezek. De nem tesszük ki az ablakba ezeket a csodákat.

A „vármegye tanúja”

[júl. 25.]

Nehéz napok voltak ezek a gyerekek. Más fiú is kiállja ilyenkor az exament, hanem ilyen nehezett egyik sem. Tud-e vajon ez a gyerek játszani? Ott szaladgál-e még a Henter kutyája a vármegyeház udvarán, nyaka körül az imádságos szíjjakkal? S Móric kergeti-e a kutyát? [...] A kutya a paripa, az imádságos szíj a lóistráng.

Szűk kalitkája az az udvar. Pajtásai a darabontok, bűvócskái a levéltár meg a rideg hivatalszobák. A Móric napjai itt folynak, öreg, elhasznált megyei kalamárisokkal karikázik, régi vasakból csinál magának játékszereket... szomorú vasak ezek is; bilincs volt az egyik, úgy lehet, elfelejtett bűnnek corpus delictije tán a másik.

A nappalok még csak eltelnek. De az éjek. Mikor ez a fiú egyedül van. Mikor megszűnnek csörömpölni odalenn a kevély vasak; a kardok a hajdúk tarsolyán, a szuronyok az örök kezeiben, mikor csönd van, mikor minden alszik, s alvásában tehetetlenné lesz mindaz, ami „tekintetes és nagyságos”, mikor a sötétség és a némaság odaül a zsidógyerek vackára: *mi van akkor?*

Mit felel ő annak, ha megszólítja, pedig okvetlenül megszólítja. Mert a csönd csacskább a zsvajnál, és a fekete éj kíváncsibb, mint a nappal. Ahová ezek elől meneküljön, kitarja-e karját az álom őelőtte, akit már mindenki eltaszított? Talán az álom is óvatos vele szemben. [...] De ha nem, miről álmodik akkor a szegény Móric gyerek? Ugyan miről?

Sokszor gondolkozom ezen, ha nézem dagadtnak látszó, puffadt arcát, melyet a forróság sem pirosít ki, hanem csak megmar. Szemei alatt kékes ívek húzódnak, egész lényét sajátságos fonnyadtság vonja be.

És még többször gondolkozom azon, amint ott láttam megriadt tekintettel a bírói sorompókhoz tapadva, ugyan van-e őneki is valami öröme úgy, mint a többi gyerekeknek? S ha van, micsoda öröm lehet az?

Rejtély-e hát valóban, akit rejtélynek a természet alkotott? Vagy csak a megyei gyöngéd kezelés tette őt ilyen csodává? Oh, megye, nagy vagy, mégiscsak nagy vagy! Ha a hiúság vitte erre az útra Móricot, ha a szereplésvágy, a hírhedség acélozta meg erejét ilyen szörnyűnek, akkor ma volt a Móric »napszállta«, mint ezen a vidéken szokták mondani.

Ma állt utolszor a deszkán, honnan minden szavát egész Európa meghallja, hol minden szem őt nézte.

Ő tudta azt, látszott, hogy tudja. Száz jel mutatta, hogy szereti. Lehet, hogy félt a nagy jelenetektől, mint a színész, míg bennök nem volt, de akkor aztán beleélte magát.

Lehet, hogy ma is összereszt, és elsápadott, mikor Henter tudtára adta reggel:

– Móric, ma megint meg fogsz jelenni a bíróság előtt. Le fogod tenni az esküt.

S ott állt megint. Utolszor állt itt. Ma bevégződött végre a rémes szerep. A színes kő, amelyen állott, most már kifordult alóla, s ki tudja, hová gurul. De ezentúli útján Móric nem lesz rajta.

Kár, hogy a közönség nem tudott a mai látványosságról, s nem jött el. Talán fájt is az a Móricnak.

Az elnök tompa, fátyolozott hangon fordult Szeffferthez:

– Indítványt kérek Móric megesketésére nézve.

Ez a szó kísértetiesen, megdöbbenően hangzott most. A védők arca komor, ünnepélyes lett. Eötvös, kiről éppen tegnap mondta egy ismerősöm: „ezt az Eötvöst szeretném házi orvosomnak”, egy másik meg így szól: „én meg a bútoraimat óhajtánám vele kipolitúroztatni”, Eötvös ma, mondom, úgy nézett ki, mint egy lelkész, homlokára ajtatosság ült ki, kezeit mellén összetette, talán még imádkozott is.

Szefffert is kissé erősebb hangon mondta el, hogy Móric lelkében minden vallásos érzelmek kihalt, esküre

nem bocsátható. Mindenkinek volt egy-egy rettenetes tövise, amellyel vérig szúrja. Friedmann azt hozza fel, hogy megtagadta istenét, pedig ha a törvényszék esküre bocsátaná, istenére kellene megesküdni.

Eötvös a „vármegye tanúja”-nak nevezi Móricot. Funták feláll.

– Mi családapák vagyunk, és nem engedhetjük meg azt az iszonyt, hogy a fiú apja fejére tegye kezét, ráesküdve azt, hogy gyilkos.

S mindezt hallani kell annak a fiúnak. És mégsem mozdul meg egyetlen arcizma sem.

A törvényszék visszavonul határozni.

Ez a kínos csend, amely most beállott, leírhatatlan. Mit fognak határozni a bírák odabent?

Azt-e, hogy nincs istene, akire hivatkozni szabad lenne, vagy odaengedik-e lépni istenéhez?

A közönség nem is társalog a szünet alatt, mindenki némán, a saját érzései alatt elzsibbadva ül – csak az apa, a vén Scharf ugrik fel a vádlottak padjáról:

– Azt mondom, fiam! – szólt ökleit figyelmeztetőleg és nem haraggal emelve fel – Vigyázz az életedre, mert eltesznek láb alól, nehogy valamikor eláruld, ki tanított be.

A fiú teste összerándult. Nem nézett hátra, csak a sorompót fogta görcsösen.

A börtönőrök visszarángatták Scharftot, de őbelőle újólag kitört:

– Meg fogják etetni, jól tudom.

Jó szerencse, belépett a törvényszék. Kihirdették a végzést. Móricot nem bocsátották tanúságtételre az isten elé. Neki nincs istene.

Szegény Móric! Most már igazán semmije sincs. Istene sincs. Erről a törvényszéki végzésről ugyan alkalmasint nem fog az isten felzetileg értesíteni, de most már mégis hivatalosan konstatálva van.

– Elmehetek? – szólt a fiú a kihirdetés után, megtörve, halkán.

– Elmehetsz! – szólt az elnök, s a „vármegye tanúja” a becsapódó ajtón elment.

...Elmehet már maga a vármegye is!

Az ítélet kihirdetése

[aug. 3.]

Nyíregyháza, aug. 3. d. e. 9 ó. 30 perc. (Saját külön tudósítónk távirata.) Már tegnap estefelé kiszivárgott, hogy az ítélet minden irányban felmentő lesz, s a bíróság kételyei pusztán az indokokban lesznek kifejtve. A felmentő ítélet híre nagy örömradiált okozott zsidó körökben. Csoportokká képződtek az utcákon, s többen lakomákat és tüntetéseket terveznek a védőknek és a szabadon eresztett vádlottaknak. Védők lebeszélnek e tervükről, s sietnek azt megakadályozni. A keresztény lakosok lehető nyugalommal várják az ítélet kihirdetését. Az alispán, kiról azt hiszik, hogy már tudja az ítélet indokait, egész ostromoknak van kitéve, mert a bíróság hallgatag tagjaitól kérdezősködni nem mernek. A legkisebb rendzavarás sem fordult elő.

Nyíregyháza, aug. 3. 11 óra. (Saját külön tudósítónk távirata.) Már tíz óra körül nagy néptömeg

gyülekezett össze a megyeház előtt levő körüláncolt téren. A felmentő ítélet már széltében el van terjedve, de azért nem hisznek a saját fülüknek sem, hallani akarják ünnepélyesen kihirdetve. Az örök alig bírják feltartóztatni a tömeget, hogy túlságos számban ne hatoljon a terembe. A lapok tegnapi kalandos hírei az új búnszálak felfedezéséről nagy hitelt találnak a népnél, s enyhítik a fölmentő ítélet miatti elégedetlenséget.

Nyíregyháza, aug. 3. 11 óra 25 p. (Saját külön tudósítónk távirata.) Kevéssel tizenegy óra előtt bevezetik a vádlottakat a terembe, kiket erős fedezet alatt hoztak át a nagy piacon.

A vádlottak közönyös, úgyszólván hetyke magaviseletet tanúsítottak, kivéven Schwarzot és Jungert, kik sápadtak voltak, és kimerülteknek látszottak.

Pont tizenegy órakor beléptek a bíróság tagjai a terembe. Mindnyájuk arcán ünnepélyesség volt és nyugalom.

Mély csendben kezdte olvasni Korniss az ítéletet.

Az ügynevezett „antiszemita padok” a teremajtó mellett nagyobbára elvesztették régi gazdáikat, egészen új alakok ültek ott ma.

Végre elhangzott az „Őfelsége a király nevében”, s azután jött a tizenöt vádlott nevének, életkorának stb. unalmas felsorolása, s elhagyták az elnök ajkait a döntő szavak, hogy „*felmentetteknek, szabadonbocsátásuk elrendeltetik, s az okozott rabtartási és más költségeket az állam viseli*”. (Egy hang a terem baloldalából: Szegény állam!)

Csakhogy az volt a fátum, hogy ennek a pörnek a legeslegutolsó porcikája is érdekes legyen.

...Ki van már mondva a fölmentő ítélet, de azért az érdek most se csökkent, sőt most támad még csak síri csend.

Még a lélegzetét is elfojtja minden ember.

Halljuk az *indokokat*. Az indokok érdekesebbek az ítéletnél...

Az ítéletben kilökték az ajtón a gyanút, a vádat, olyan fürge az, hogy az indokokban nyomban visszajöhet.

Nyíregyháza, aug. 3. d. e. 11 óra 40 p. (Saját külön tudósítónk távirata.) Az indoklás felolvasása közben elnök fölkeri a hölgyeket, hogy távozzanak a teremből. Alkalmasint a hullá-szörzetről is szó lesz. Az utcákon mindenütt meglátszik, milyen nagy esemény történik fenn a szék-palota első emeletén. Tömeg hullámszik künn: kocsik robognak, a táviró hivataltól meg vissza. A vádlottakat délután kibocsátják. A hangulat kezd izgatottabb lenni. Arról tanácskoznak a bírák szünet közben, hogy a *vádlottakat éjjel kellene kibocsátani*, nehogy megtámadásoknak legyenek kitéve.

Az ítélet kihirdetése után

Nyíregyháza, aug. 3. d. u. 1 óra 30. (Saját külön tudósítónk távirata.) Az ítélet kihirdetettévé, úgy a közvádoló, mint a védők megnyugvásukat jelentették ki; ellenben a magánvádoló bejelentette föllebbezését.

Elnök ezután figyelmeztetést intézett a vádlottakhoz, hogy tűzhelyeikhez hazatérvén, *békében éljenek*

keresztény polgártársaikkal, és a kiállott szenvedést ne a bíróságnak, ne a törvényszéknek, ne egyeseknek, hanem a körülmények találkozásának tulajdonítsák, és nyugodjanak meg sorsukban.

Végül Eötvös köszönetet mond az elnöknek és a bíróságnak, és ezzel az ülés egy órákor véget ér.

Ülés után a védők testületileg tisztelegnek az elnöknel és ismételték köszönetüket.

Tüntetés Eötvös ellen

Nyíregyháza, aug. 3. (Saját tudósítónk távirata.) Az ítélet kihirdetését megelőzőleg a városban az izgatottság szerfölött nagy volt. Már szélteben beszélték, hogy az ítélet okvetlenül felmentő lesz. Eötvös Károly védő ablakait az éjjel ismeretlen tettesek beverték. Éppen így járt Bartholomeidesz evang. lelkész is, akiről azt híresztelték el, hogy Eötvös védbeszéde által meggyőzetett, és ezt ki is jelentette. A jobb érzelmű közönség ma megbotránkozását fejezte ki e gyerkőc-csíny fölött. Maga Eötvös éppen nincs fölindulva az eset miatt, s mindössze csak mosolyog fölötte.

*Nyíregyháza, aug. 3. (Saját külön tudósítónk távirata.) Ma éjjel beverték Eötvös ablakait. Kerekréthy kapitány reggel odament, és mély sajnálkozásának kifejezése mellett *erélyes vizsgálatot* ígért.*

Nyíregyháza, aug. 3. (Saját tudósítónk távirata.) Teljesen jó forrásból közölhetem, hogy a védők nem oszlanak szét minden további aktus nélkül. A vádlottak szabadon bocsátása után azokat egyenkint ki fogják hallgatni, és tényállást vesznek tőlük a kiállott jogtalan szenvedések felől.

A védelem minden jogsértést szigorúan számba vesz, és erélyes intézkedést fog tenni, hogy semmi jogtalanság se maradjon megtorlás nélkül.

Száz éve írták

Csáth Géza jegyzete

Magyarország nem alkotmányos állam, csak játssza az alkotmányosdit, itt normális parlamentáris eszközökkel nem fog soha uralomra jutni a nemzet többsége, csak erőszakos eszközökkel lehet sikert, változást remélni. Azt, hogy a látszat-alkotmányból valódi alkotmány legyen. De ehhez az volna szükséges, hogy az egész nemzet együtt szálljon síkra a saját érdekeiért, mert ha nem, akkor egy áruló kisebbség az ő relatív hatalma árán sikerrel árulhatja el újra és újra az összesség érdekeit. Hazánk történelméből azt a következtetést vontam le, hogy ez újra és újra így lesz.

Ballai László: A tizsaeszlarizmus

Annak dacára, hogy IV. Ince pápa az 1253-as bullájában megtiltotta a zsidók elleni gonosz, ostoba és képtelen – egyenesen a vallásukkal ellenkező – vérvádakat, azok a középkorban makacsul újra és újra felbukkantak, úgymond a néphit miatt. A „néphitet” azonban folyamatosan élesztgetni kell. Az 1494-es nagyszombati perben a bírák a vérvád „okait” is igyekeztek beépíteni a folklórba. Azt találták ki, hogy a keresztények vére fájdalomcsillapításra szolgál a körülméletési szertartáson, továbbá alkalmas szerelmi bájjalnak, végül pedig enyhíti a menstruációs görcsöket is, mert tudvalevőleg a zsidó férfiak is menstruálnak.

Az 1529-es bazini vérvád miatt harminc embert égettek el elevenen, köztük nőket, gyerekeket és aggodat. Az események hátterében az állt, hogy Wolf Ferenc, pozsony-szentgyörgyi és bazini gróf adósságokba keveredett, és vérvádat koholt, hogy így szabaduljon a bazini és marcheggi zsidók követeléseitől. A marcheggiek végül megmenekültek, mert még a királyi igazságszolgáltatás embereinek is feltűnt, hogy az a gyermek, akiről a gróf azt kürtölte ország-világ előtt, hogy a zsidók rituális célból meggyilkolták, ép és egészséges. (A bazini vérvádról az 1929-es Zsidó Lexikon úgy ír, hogy az volt a legnagyobb bűn, amelyet a zsidók ellen Magyarországon valaha is elkövettek.)

Az 1764-es orkúti „vizsgálati” eljárásban tíz hónap után az egyik vádlott meghalt a kínpadon, a többieket felmentették a vérvád alól, csakúgy, mint ahogyan 1791-ben a péri ítélszék által halálra ítélt zsidókat. Ugy tűnt, hogy véget ért a középkor.

Amikor 1882. május 23-án Ónódy Géza a magyar parlamentben vérvádat emlegetett, képviselőtársai hangosan kinevették. Tisza Kálmán miniszterelnök pedig így reagált: „Első megjegyzésem az, hogy e hazában lévő egy fajról vagy felekezetről azt mondani, hogy aljas, teljes megvetést érdemel, helytelen.” Azt, hogy Magyarország egyik legnagyobb és legszégyenletesebb közéleti küzdelme előtt áll, nem sejtette senki, talán csak Ónódy Géza, Istóczy Győző és Verhovay Gyula képviselők, a tizsaeszlári vérvád terjesztői, akik országos agitációba kezdtek a zsidók ellen, hogy így erősítsék meg saját politikai pozícióikat.

1882. április 1-jén ugyanis eltűnt a tizennégy éves tizsaeszlári Solymosi Eszter, cselédlány, akit gazdasszonya festékért küldött a boltba. Eszter édesanyja április 4-én bejelentette az esetet Vencsellőn Jármay Jenő szolgabírónak, aki hivatalosan elrendelte a leány utáni nyomozást. Hamarosan a faluban is, majd a sajtóban is az a hír kapott szárnyra, hogy Solymosi Esztert a zsidók becsalogatták az imaházba, ahol elvágják a nyakát, hogy vérével vegyék a húsvéti pászkájukhoz. A holttestet azután bedobták a Tiszába. Solymosiné május 4-én ismét elment a szolgabíróhoz, most már a gyilkosság kivizsgálását követelve. Farkas Gábor, a tizsaeszlári községi bíró május 6-án „vizsgálatot” tartott és Scharf Samu, alig ötéves „tanú” kihallgatása után igazoltnak vélte a híreszteléseket. Bary József, a nyíregyházi törvényszék által megbízott vizsgálóbíró május 16-án elrendelte a nyomozást. Május 20-án a *Magyar Állam* című lapban megjelent Adamovics József tizsaeszlári lelkész cikke: *Egy lány eltűnésének titokzatos esete*. Ebben a pap az április 1-jén szombaton az eszlári imaházban összegyűlt zsidókat vádolta meg Solymosi Eszter megölésével. Május 21-én megkezdődött a „gyanúsítottak” letartóztatása. Május 23-án Ónódy Géza bejelentette a vérvádat a magyar parlamentben, amelyet másnap Istóczy Győző megerősített, újabb letartóztatásokat, sőt a zsidósággal való teljes leszámolást követelve. Hívószavára a Dunántúlon és az északi megyékben antiszemita zavargások lobbantak fel. Scharf Samu bátyját, a gyilkosságban való részvétellel vádolt tizenhárom éves Mórict vizsgálati fogságba helyezték, és elkülönítették. Péczeli Kálmán jegyző a nyíregyházi fogházba menet Recsky András csendbiztos nagyfalui házába vitte, ahol egy egész éjszakát töltöttek el. Scharf Mórict vádlottból Nagyfalun koronatanú lett, aki „a kulcslyukon keresztül látta, amint a zsidók – köztük az apja – az imaházban elvágják Solymosi Eszter torkát, és a vérével veszik”. Both Menyhért királyi ügyész annak érdekében, hogy Scharf Mórict ne változtathassa meg a vallomását, elrendelte a fiú „felügyelet alá helyezését”. A *Függetlenség* című lap azt sürgette, hogy léptessék hatályba a Werbőczy *Hármaskönyvében* megfogalmazott intézkedéseket a zsidókkal szemben, és közösiítsék ki őket a magyar társadalomból. Eközben valamennyi gyanúsított érthetetlennek tartotta és tagadta az ellene felhozott vérvádat.

A védelmet – a sajtó által az egész ország, sőt a világ érdeklődését felkorbácsoló ügyben – Eötvös Károly, a kiváló ügyvéd, Függetlenségi párti parlamenti képviselő vállalta el pártjának tiltakozása ellenére. Eötvös azok közé a politikusok közé tartozott, akik nemcsak beszéltek a magyar szabadságról, de küzdöttek is érte. 1863-ban bekapcsolódott az Almásy-féle Habsburg-ellenes összeesküvésbe, és

annak lelepleződése után többhónapos várfogságra ítélték. Eötvös jól tudta, hogy a tiszzaeszlári koholmányok kapcsán nem egyszerűen egy bűnügy kivizsgálása, még csak nem is egy politikai csatározás megnyerése a tét, hanem a művelt emberiség győzelme az aljas ösztönök felkorbácsolóinak rémuralomra törekvése felett. A legnagyobb gondossággal derítette fel az ügy legapróbb részleteivel kapcsolatos tényeket is. Scharf Móriccal, a koronatanúval történt első találkozására így emlékezett vissza:

„Egyenesen az őrmester szobájába mentünk a főügyésszel. Ott volt a tanú. Maga az őrmester volt vele a szobában és még egy börtönőr.

Íme, a tanú, ki rettenetes titkokat tud, s azokról már vallomást is tett. Beszélni kellett volna vele. Szóra kellett volna bírnom, s mi másról beszéljek, mint az ügyről s annak körülményeiről? Miből ítélném meg inkább gondolkodásának helyességét?

Ám erről, éppen csak erről nem lehetett beszélni. Megígértem a főügyésznek...

Hány éves? Hány testvére van? Jól alszik-e? Van-e étvágya? Mit tanult eddig? Kik a pajtásai otthon? Kikkel és miként szokott játszani? Mivel tölti idejét a fogságban? Imádkozik-e? Kit óhajtana látni? Mi szeretne lenni az életben? Tud-e már jól írni, olvasni, számot vetni? Kit szeret legjobban? Kiket ismer rokonai közül? Volt-e már a Tiszán túl? Látott-e már várost? Fél-e a bikától vagy a szomszéd kutyáitól?

Csak efféle dolgokról lehetett vele társalognom. Mindjárt az első szónál kezdtem:

– Hány éves vagy, fiam?

A fiú hallgatott. Csak nézett rám mereven.

– No, beszélj, hány éves vagy?

A fiú aggodalmas arccal nézett a nagyfejű és hatalmas termetű őrmesterre. Egész nézésében az a féltő kérdés rejlett: vajon szabad-e neki ezt az idegen, ismeretlen úr kérdésére megmondani?

A főügyész nyájas, biztató hangon szólt hozzá:

– Ne féljen, Móric, feleljen bátran!

E szóra az őrmester is intett a fejével, mintha beleegyezett volna abba, hogy a fiú feleljen kérdéseimre...

Indultam kifelé. Nyomban megmondtam a főügyésznek, hogy nem vagyok kíváncsi tovább a fiúra.

Hiszen nem tanú ez, bálvány. Kifaragva, megidomítva.”

De miképp juthatott a magyar igazságszolgáltatás oda, hogy kitanítsa, „kifaragjon” egy tanút, és előkészítsen egy koncepciót pert? Ónody Géza parlamenti képviselő és híveinek működése következtében. Ónody hölgyszimpatizánsai addig etették cukorkával és édességekkel a kis Scharf Samut, amíg az el nem kezdte magától mesélni mindazt, amit a „kedves néni” a fülébe duruzsolgattak a vérvádról. A fiúcskát tehát ki kellett hallgatni. Egy alig ötéves gyermeket. De mire a hatóság a következő lépéseket megtette volna, a sajtó telekürtölte az országot a vérváddal, sőt már az országgyűlés is foglalkozott vele. Ha tehát az országgyűlés is tárgyalta az ügyet, akkor bizony azt a vármegyében is komolyan kellett venni. Függetlenül attól, hogy milyen bizonyítékok álltak rendelkezésre. Hogy egyáltalán volt-e bármilyen bizonyíték. Hisz azok ott „fent” jobban tudják. Sőt Ónody képviselő már „le” is jött Eszlárra, ahol antiszemita népgyűlést hirdetett, amelynek következtében olyan lincshangulat keletkezett a faluban, hogy a hatóságok jobbnak látták kitelepíteni azokat a zsidókat, akikkel a helybéliek a megelőző évtizedekben teljes békében éltek együtt. Tehát Szabolcs vármegyében a „a megfelelő mederbe terelték” a vizsgálati eljárást.

Ki is volt az az Ónody Géza? Az a dzsentrí, aki a debreceni vásárban eladott huszonkét ökör árát egy ültőhelyben mulatta el az Arany Bikában, így azután hamar a nyakára hágott mind a 841 holdjának. Volt birtokán Pöhm Simon haszonbérelője lett, és érdeklődése mindinkább a megelőzési politizálás irányába fordult. 1881-ben a hajdúnánási választókerületből az 1848-as függetlenségi programmal jutott be a parlamentbe. Egy évvel később azonban „önálló” politikai platform megteremtésére törekedve, a „vérvád” kivizsgálásának igényével fellobbantotta az antiszemita mozgalmat, majd 1883-ban Istóczy

Győzővel létrehozta az Antiszemita Pártot, amely a zsidók Magyarországról való elűzését tűzte ki céljául. Ugy gondolta, hogy reális társadalmi igényt szolgál ki, működése azonban a társadalmi feszültségek pattanásig feszítésén és a krakéler elemek mozgósításán túl nem ért el tartósabb „eredményeket”. Ugyanis a XIX. század végén a hazai zsidóság megoszlása a leggazdagabb és legszegényebb rétegekben alig mutatott lényeges eltérést a társadalom általános osztálytagozódásától, a különbség csak a kispolgárság nagyobb számarányában és a paraszti réteg teljes hiányában mutatkozott meg (amelynek az volt az oka, hogy a zsidók 1867-ig el voltak tiltva a földműveléstől). 1892-ben az antiszemita párt szétesett, Ónódy Géza pedig – akárcsak Istóczy Győző – a közéletől visszavonulva, bukott politikusként halt meg.

Bary József az újdonsült vizsgálóbíró a legnagyobb buzgalommal igyekezett megfelelni felettesei elvárásainak. Miután a vádhoz megtalálta a vádlottakat és a koronatanút – akiből Nagyfalun kegyetlen testi és lelki bántalmazással csikart ki hamis vallomást Recsky András és Péczeli Kálmán –, annak „felügyeletét” Henter Antal nyíregyházi várnagyra bízta, aki a legnagyobb buzgalommal készítette fel szerepére a fiút. Gyötrő félelmek közé lökte Mórícot, hogy majd éppen ő nyújthasson segédkezet, amiért a „tanú” hálából megtagadja a családját és a hitsorsosait. Amikor Móric már kezes báránya lett, kikocsikázott vele, hogy katonazenét hallgathassanak együtt a közparkban, és ellátogathassanak a levéltárba. Ott Móric „véletlenül” elolvashatott egy belügyminiszteri leiratot, amely arról szólt, hogy egész életében gondoskodni kívánnak róla, ha jól viseli magát a megyeházán. Az okirat hamisítvány volt.

Június közepén azonban váratlanul elkerült Solymosi Eszter holtteste. A nyakán sértetlen volt. Mivel az azonosítási eljárás kezdetén a felzaklatott anya a vízi hullában nem ismerte fel a leányát, a vizsgálóbíró további hat tanút szólított a tetemhez. A falusiak azonban egytől-együk felismerték Solymosi Esztert. Bary sürgősen felfüggesztette a szemlét. Újabb manipulációra volt szükség. Másnap egy olyan kertben tétette szemlére a tetemet, amelyből jól látszott a zsidó imaház. A tanúkat most már gondosan megrostálták – nem idézték Scharf Mórícot, a koronatanút vagy Kohlmayert, a boltost, aki Solymosi Esztert utoljára látta élve –, és csak olyanokat engedtek a szabad levegőn már erősen oszlásnak indult maradványokhoz, akik abban nem ismerhették fel az eltűnt leányt. A „bizonyítási eljárás” során – amely nem irányult másra, mint annak igazolására, hogy Solymosi Eszter nem azonos Solymosi Eszterrel – Bary sűrűjékefével eltávolíttatta a leány egyedül ismertetőjelét, amely egy tehéntaposás nyoma volt a lábán. Így azután az orvosi és boncolási jegyzőkönyvek is azt rögzítették, hogy nem a vérvád áldozatának holttestét vetette fel a Tisza. De akkor hogy került a holttestre az eltűnt lány ruhája?

Erre is lett magyarázat. A holttestet tutajosok fedezték fel a Tiszában. Bary parancsot adott a letartóztatásukra. Az a „gyanúja” támadt, hogy a megölt Solymosi Eszter ruháit egy idegen, megcsonkítatlan holttestre húzták fel, amelyről a tutajosok tudtak, vagy esetleg közre is működtek benne. Tizenöt embert letartóztattak, de mindegyikük csak annyit mondott, hogy a holttestet a füzesben fedezték fel. Erre Bary hat tutajost Tiszalökre vitetett Vay György csendbiztoshoz, akinek végre Matej Ignác „vallomást tett”. Eszerint a tutajosok pénzért egy ismeretlen holttestet szállítottak le a Tiszán, amelyet Kerecsénynél Solymosi Eszter ruháiba öltöztettek. Vay „kérdéseire” „végre” Herskó Dávid tutajosgazda is „válaszolt”, és azt mondta, hogy Smilovics Jankeltől vette át a holttestet. Smilovics letartóztatását követően hat napig tagadott, amíg annyira „visszaemlékezhetett”, hogy ő is aláírta az elé tett vallomást. Ezt követően az eszlári községháza elé rendelt zsidók közül „önként” megjelölte azokat, akikről átvette a holttestet.

Smilovicsot – vallomása alapján – Vogel Amsel tutajosgazda utasította Kerecsényben a holttest átvételére. Vogel azonban négyszeri kihallgatás után is tagadta a vádat, sőt óráról órára elszámolt soknapos tutajújtával. Nemcsak arra derült fény, hogy a feltételezett időpontban nem találkozhatott Smiloviccsal, hanem arra is, hogy Smilovics többnyire máshol járt, mint azt vallomásában rögzítették. Vogel a vizsgálat alatti szenvedéseit is jegyzőkönyvbe vetette, de ami még ennél is fontosabb, az ő ellenállásán tört meg az Ónódy-Bary-féle manipulációs láncolat hitelessége.

Szeptemberben Eötvös Károly indítványára exhumáltatták a holttestet, amelyet a budapesti egyetem kirendelt professzorai vizsgáltak meg. A korábbi, vidéki orvosokból álló bizottság véleményét tudománytalanak és valótlannak minősítették, ezt a véleményüket később a törvényszéki tárgyaláson is megerősítették. A szakértő tanárok a holttestet már felbomlott állapotban találták, így számos tény nem tudtak tisztázni, azt viszont megállapították, hogy a holttest nyaka ép, így a torok elvágása mint a halál oka kizárható.

A vádhatóság mindazonáltal alkalmasnak tartotta vádemelésre az ügyet. A Királyi Ügyészség 1883. április 14-én nyújtotta be a vádiratot a Nyíregyházi Törvényszékre. Schwarz Salamont, Buxbaum Ábrahámot,

Braun Lipótot és Wollner Hermannt gyilkossággal, Scharf Józsefet, Junger Adolfot, Braun Ábrahámot, Lusztig Sámuel, Weiszstein Lázárt és Taub Emmánuel gyilkosságban való bűnrészességgel Vogel Anzelmet, Smilovits Jakabot, Herskó Dávidot, Grosz Mártont és Klein Ignácot pedig bűnpártolással és a holttest elrejtésével vádolták. Matej Ignácot, aki a gyanúsítottak közül egyedül nem volt zsidó, az eljárás folyamán tanúvá minősítették.

A tiszaezlári per végtárgyalására Nyíregyházán került sor 1883. június 20. és augusztus 3. között. A megvádoltak védelmére Eötvös Károly partnerének kérte fel Funták Sándort, Friedmann Bernátot és Székely Miksát. Az ügyészi feladatokat Szeffert Ede királyi főügyész helyettese látta el. Az 1882. április 19-i letartóztatását követően csupán tizennégy hónappal, az első tárgyalási napon szembesítették Scharf Józseffel a fiát, Mórict.

„– Hát nem sajnálnád, ha engem felakasztanak? – kérdezte az apa. – Nem sajnálok ezeket az embereket, akik itt vannak, mint vádlottak?

– Mit törődöm ezekkel a rongyos zsidókkal? – válaszolta a fiú.

– Mi az oka fiam, hogy te ezt a mi vallásunkat úgy megutáltad?

– Nem akarok zsidó lenni.

– Csak van valamely eredete, hogy nem akarsz zsidó lenni. Mióta utáltad meg?

– Mióta itt vagyok a vármegyénél.”

A védelem szisztematikusan szétzúzta a koholt vádakat, rámutatott a bizonyítékok, a jegyzőkönyvek és tanúvallomások felvételének hiányosságaira. Szeffert fővádló július 27-i vádbeszédében maga is a vádlottak felmentését indítványozta. A manipuláció ország-világ előtt lelepleződött. A védelem vádindítványt terjesztett be a vád egyik tanúja ellen rágalmazásért, és a vizsgálóbíró kihallgatását, tanúként való megidézését kérte. Eötvös híres, hétórás védőbeszéde július 30-án reggel háromnegyed 9-től délután 4 óráig tartott.

A vád konstruálói azonban makacsul kitartottak álláspontjuk mellett a közvélemény felkorbácsolásával. Istóczy Géza a *12 Röpirat* című lapjában folyamatosan uszított a vádlottak és a zsidók ellen. Istóczyt az uszításért ellene indított eljárásban a törvényszék tíz a kettő ellenében felmentette. Annak sem lett következménye, hogy Ónody Géza a nyíregyházi utcán megtámadta a tiszaezlári per közbádlóját. Debrecen négyezer polgára nevében ezüstserleget készítettek a vizsgálóbíró részére ezzel a felirattal: „Bary József vizsgálóbírónak, az igazság kitartó bajnokának. Nyíregyházán, 1883. Debreceni tisztelői”

Az augusztus 3-án kihirdetett ítélet kimondta a per befejezését. Az ártatlanul megvádoltakat felmentették. A fellebbezés után a jogerős felmentő ítéletet 1884 május 10-én hozták meg.

Ekkor született meg a tiszaezlárizmus. A vád ellen indított kezdeményezést politikai okokból leállították. Azon egyszerű oknál fogva, hogy az a fennálló magyar rendszer elleni kezdeményezés lett volna, amely akár a kormányt és az államhatalmat is elsöpörhette volna. Magyarország politikusi és választópolgárai nem voltak elég érettek erre a küzdelemre, amelynek pedig be kellett volna következnie. Eötvös alapvetően elégedett volt az ítélettel, de az indoklásával nem, amely szerint „a gyilkosság s abbani bűnrészesség vádjának fenntartására minden ok elenyészett”. Bary József ellenben így nyilatkozott: „a bűnösök megszabadultak”. A tiszaezlárizmus egyfelől tehát a dolgok elkendőzését, azoknak a biztos tények világából a bizonytalan sejtések lebegésébe fújását jelenti.

A Kúria 1884. április 4-én hozott harmadfokú jóváhagyásában az áll: „a tutajosok közül a vizsgálóbíró előtt néhányan tagadásban lévén csendbizonosnak adták ki, ez őket bántalmazással kényszerítette a bevallásra”. De a vizsgálóbíró, a csendbizonosok, a rágalmazók és a hamis tanúk ellen nem indult eljárás. Bary József később a nagyváradi tábla ítélobírója, majd a nagyváradi törvényszék elnöke lett. A tiszaezlárizmus második jelentése tehát az, hogy az állam saját, vélt tekintélye megőrzése érdekében nem menti fel törvényszegő tisztviselőit, és nem indít eljárást ellenük, sőt még előmenetelüket sem akadályozza meg, továbbá a feltájtékozó fajgyűlöletet nem ítéli el, és attól nem határolódik el kategorikusan – összefoglalóan a magyar kormánynak nem érdeke a társadalmi igazságosság képviselete.

A tiszraelizmus legmegdöbbentőbb jelentése mindazonáltal az, hogy amikor a zsidók elleni vád felmerül, milyen olajozottan megy minden. Ahogy az újabb és újabb hatósági személyek bekapcsolódnak az ügybe, mindenki rögtön érti, hogy „miről van szó”. 1882-ben, majd 1944-ben ugyanúgy.

A tiszraelizmus végül az „igazi magyar” antiszemizmust jelenti szemben a „náci” zsidógyűlölettel, hiszen a magyarországi holokausztot kizárólag a németek csinálták – mint azt a magyar szélsőjobboldaliak hirdetik, és a történelmet nem ismerő követőikkel el is hitetik. De hát a társadalom sőpredékét hergelő – nem egyszer magasan képzett magyar újfasizta – politikusok szerint mégis csak szükség van valami „hazai eszmére” a zsidók ellen. Ez pedig nem lehet más, mint a tiszraelizmus.

Szegény Solymosi Eszter, nincs ember, aki többet forogna a sírjában, mint te. Szegény kicsi szolgálóleány, aki sohasem bántottál senkit, akit halálba hajszoltak a gazdáid, hogy lábmosás közben a Tiszába aludtál, most olyan haramiák rázzák az öklüket a sírkövednél, akiket messziről elkerülnél, akiket megpillantva csodálkozva nyitnád tágra a szemeidet: „hát ezek is magyarok?”

Ady Endre: A mennyeknek országa

Ez a szerencsétlen ország a mennyeknek országa lesz immár nemsokára: a gonoszul fölbujtogatott butaságé egészen. Boldogok lehetnek, kik ezt így akarták.

Mi magunk is azt tartjuk, hogy valamelyik falu szélén, bozótban, csaltban megtalálják egy keresztény leány holttestét. Akkor aztán szétfutnak az itt-ott már kigyúlt lángok, s borotvált és borotvátlan arcok megelegült mosolygásban nyúlhatnak szét, míg a megvadult hordák összegabalyodva bömbölik: „*halál a zsidókra!*”...

Eleget mondogattuk, tudja minden intelligens agyú ember, kiknek állott érdekükben felköltetni a szennyes áradatot.

Néhány esztendő óta érezzük a butaság közeledését, halljuk a földalatti dübörgést, figyeljük az aknamunkát. Mi néhányan húzzuk a vészharangot, lármázunk, prédikálunk, intünk hasztalan. Ma már a legkegyelmesebb államhatalom védnöksége mellett folyik a mulatság. Vadul, őrültül, gonoszul.

Most, mikor az ország minden részéből érkeznek a veszedelmes hírek, még egyszer szólunk kell. Lássuk a maguk ijesztő voltukban, világosan a dolgokat.

A feudális, klerikális reakció reánk nehezedett egészen. Ez az ország tán sohasem volt olyan koldus, mint most, s néhány évtizedes modern élete annyi tennivalót még nem mért reá, mint amennyi tennivalója most van. Szabadulás csak úgy történhetné, ha szétrombolnánk minden megmaradt kínai falat. A kínai falak mögött azonban nagyra növekedni engedett hatalom tanyázik. És e hatalom is megérezte a veszedelmet. Mikor látta, hogy a harc kikerülhetetlen, a falak lovagjai kezdtek a harcba. Régi fogás. Így csinálták a körüzárt középkori rablólovagok is. A mostaninak pláne formája sem új. Magyarul így hangzik a recipéje:

– Ha baj van, itt vannak a zsidók. Az éhséget, a nyomort s mi minden bűnünket uszítsuk csillapítás okából a *zsidókra*.

Ez a mai veszedelem. Így született meg újra. Így jósol szörnyű tragédiákat. Azért siettünk csak röviden feltárni, mert félünk, hogy nem tudjuk az ügyesség ceruzáját elkerülni, ha ezekről a gaszágokról kell írunk.

Sokat elértek már. Benne úszunk nyakig a szennyes árban. Már nemcsak a bőr épségének hasznos

dolog ebben az országban butának lenni, de előkelő divat is. Akinek van félteni valója, vagy aki a közeledő zavarosban akar halászni – egyaránt szaporázza lépteit a reakciós tábor felé. Kormányférfiak, képviselők, előkelő közéleti alakok ma mind vallomásokat tesznek szükséges pálfordulásairól.

Közelednek a választások. – A föld népe háborog. A zavaros idők minden salakja kiárad a porondra. Csak szilárdságot nem látunk, mely a posványban ellent tud állani.

Egy a mai kormányhoz közel álló lap meg merte írni, hogy liberális párttöredék is alig van a parlamentben, hogy lenni lesz-e, arról nem is szólt. A kormánypárt egy része, a Kossuth-párt s a szociáldemokrata párt volna szabadelvű.

Mennyit ígér ez? A kormánypárt liberális elemeinek jó részét kiszorítják. A szociáldemokratáknak tán egy emberük se kerül a parlamentbe, s ki merjük írni, hogy a Kossuth-pártban Eötvösön és néhány híven kívül liberális ember nincs. A párt nagyobb tömege csak szint nem mer vallani. Mi itt Biharban ismerünk három olyan Kossuth-párti képviselőt, kik mandátumaik érdekében esetleg ki is mondanák nyíltan, mik voltak eddig titokban: reakció szolgálai, antiszemiták.

Ha megnehezdednek az idők, mit lehet ilyen parlamenttől várni?

Akik szembe merünk állani a veszedelemmel, kevesen vagyunk. Még a zsidóságtól is, melyet a fekete sereg első martaléknak szánt – hiába vártuk s várjuk a védekezést.

Bizony, mennyeknek országa, butaságnak országa lesz ez az ország.

A tizenkettedik órában, ez újabb vészharangrázásnál sem ajánlhatunk mást, mint tettük s tesszük naponként. Keljenek föl a felvilágosodottság, értelmesség s liberalizmus minden hívei. Rá kell szorítunk a hatalmon hazudozókat a szint vallásra. Védekeznünk kell olyan elkeseredett erőfeszítéssel, mint harcolnak ellenünk a buta reakció hitványjai.

Ki kell kutatni a nép felbujtóit, s elszörnyítő példát adni a hitvány bujtogató hadnak. Mint mi megkérdezzük – mert megkérdezzük – Tisza Kálmánt, mindenütt tisztába kell jönni az ép gondolkodásúaknak, hogy vajon az, kire ők nagy hatalmat ruháznak, fog-e harcolni és nem plátóian lelkesedni – a világosság mellett s az egész országot behálózó gonosz összeesküvés ellen.

Nehogy a mi becsületünkön maradjon egy apró folt is a bekövetkehető katasztrófa nagy vádjából. Ha harc közben győznek le bennünket, legyen. De a harcot meg kell harcolnunk. Tegyük ezt a szerencsétlen országot gonosz őrjöngésükben temetővé.

Nem frázis, igaz hitünk, igazságunk, hogy csak kíméletlen harccal lehet egy kevés reményünk a megváltásra.

Ne várjuk meg, míg megtalálják a keresztény lány holttestét, míg a butaság fölgyújtja egészen ezt az országot, míg eltemetik ezt az országot a középkor visszamaradt istentelen rablólovagjai s csuhásai.

Nagyvárad, 1901. augusztus 27.

Széchenyi István: Hitel, VII. rész

Magyarországnak kereskedése nincs

Amit az ember átlátni s megismerni fáradság nélkül nem tud, azt közönségesen inkább azon oknak tulajdonítja, mely apárúl fiúra, mint valamely igazság, axiómaképp ment át; mintsem annak józan s egészséges létét vagy nemlétét önerejével vizsgálná meg; inkább a régi szokás göröncsös útján izzad élte fogytáig, mintsem pillanatokig eszét fárasztaná egy kissé jobb szisztéma és simább út feltalálása végett. S valóban, úgy látszik, mintha lelki erőltetés jobban fárasztana sokat, mint testi dolog; éppen úgy, mint az elefánt jobban izzad, ha észbeli munkásságra taníttatik, mint ha legnagyobb terheket raknak hátára; s a kutya és ló sokkal inkább fél s retteg az értelembeli kifejtésekre célzó gyakorlástól, mint minden egyéb munkától.

Az ország sok tájékin zsíros, fekete vagy ragadó agyagföldeken ásatik 5-6 ölre egymástól közegyenleg két mély árok, s az áldott termékeny föld árkok közé domboltatik fel. Száz meg száz szekér, ezer meg ezer ember mozog, s a ráfordított fizikai *erogatum* (itt erőfeszítés – a szerk.) iszonyú. Az idő száraz, s így a munka, mely mechanice foly, józannak látszik, midőn egy kis észfárasztás után hasztalannak mutatkozik. Ki kisedekorátúl fogva ily manipulációkhoz nem szokott, mint mi, s eltökéletten el nem hinné azok általános szükségét, azt gondolná, hogy a lakosok valamely igen nehéz foganzatú plánta alá készítik el a helyet, s bámulva értené, hogy a munkások képzeletek szerint országotat készítenek, mely minden tréfán kívül hazánkban sok helyen búza alá alkalmasb lenne, mint utazók s társzekerek számára. Mennél magasb a töltés, annál jobbnak vélik az utat némely vármegye- és szabad királyi városbeli útkészítők, s mennél domborúbb, a víz lefolyására annál helyesbnek: midőn azonban a magasb töltésnek közönségesen csak azon haszna szokott lenni, hogy a kocsi, mely dűl, nagyobbbat dűl, s az utazó benne kékebbre üti testét – domború út pedig arra hasznos, hogy a ráhányt föld mélyebb, a sár nagyobb, s így a süllyedés bizonyosb. Lefoly a domború kőútról a víz, kétséget nem szenved; de hogy a domború földútról, mely minden nedvet magába szí, lecsurogjon, azt tán senki se hiszi, aki gondolkodni akar, mint azt se hinné, hogy a gömbölyű spongyárúl oldalast csepeg le a víz. Ha az út bevett szokás szerint elkészült, minden tavasszal s ősszel, vagy közönségesen, ha egészen elromlott, minden észhaszonvétele nélkül megtöltetik, azaz egyaránt a dombos és kemény helyekre éppen annyi föld vagy kavicsos agyag vitetik, mennyi a sárba, kátyúkba s lyukakba. – S így idő forgásával s kivált mennél több munka s veríték fordítottatott ezen ügyes manipulációra, s mely iránt sokan így dicsekednek: „*ugyan jól megtöltettem az utat!*”, utoljára oly magasra nő, hogy azon végre alig járhatni, vagy azt temérdek fáradsággal megint le kell hordani, mint p. o. S[opron] városában most hordják le – ami a mai felvilágosított tanácsnak nagy becsületére válik –, hol sok esztendei munka és szorgalom által oly magassá lón a főútca, hogy a mellette lévő házbirtokosok házaikból teherrel csak bajjal kaphattak ki az igen göröncsös útra, az eső s egyéb sár, víz pedig, mely vásárokon össze szokott gyűlni, nemcsak pincéikbe, de még földszin szobáikba is beszivárgott. – Csak ebből is látszik, hogy a jól át nem gondolt munka inkább kárt szokott hajtani, mint hasznot.

Kereskedés tárgyában éppen így vagyunk. Vagy a régi mendemondákat hozzuk elő nyugtatásunkra, hogy kereskedésünk nincs, vagy mindegyre szisztémát halmozunk szisztémára, princípiumot princípiumra, mint bizonyos sárrá váló materiálét utainkra – s aztán amint ezeket lehordjuk, azokat szintúgy változtatjuk vagy megsemmisítjük.

Hogy kereskedésünk – vagy oly adás-vevés, mely kereskedési nevet érdemlène – általjában nincs, vagy ami van is, csak gyengéded lábón áll – azt tán ki-ki elhiszi. S annálfogva tekintsük inkább – mintsem annak vitatásában: van-e, nincs-e kereskedésünk? időt vesztenénk – azt, hogy annak híját sokan főképp mily okoknak tulajdonítják?

Ezen képzelt okok nagyszámúak, azért én itt csak a legközönségesbeket, a mindennap hallhatókat fogom előhozni, melyek aaptalanságát megmutatni csekély munka, s íme, ezek: – Geográfiai helyzetünk nem ahhoz való. – Pénzünk nincs. – Más nemzetekkel a konkurenciát ki nem állhatjuk. – Kivitel a vámok miatt lehetetlen.

Geográfiai helyzetünk

igaz, nem legkedvezőbb. Kikötőhelyünk csak három van, s azokhoz is igen bajos jutni. Ha pedig elértük, nem legjobbak. – *Fiume* inkább révpárt, mint kikötőhely, s átellenében számos sziget fekszik, az úgynevezett húsevő-tengerben, mely nevet azért nyeré, mivel régi időkben, midőn a hajós még kevesbé volt ügyes, mint ma, soknak sírjává lón, ki ott hajótörést szenvedé. Ügyesség nőttével kisebbedék ugyan

a veszedelem, de itt-amott még a régi balhiedelem tűnik elő, s így sok inkább *Triesztnak* veszi útját. – Buccari elég bátorságos hely, ha egyszer elérte a hajós, de a fertelmes bóra, melyet a közel hegyek akadályoztatnak, ha azokon már átrontott, oly dühhel rohan a tenger mélyének, hogy onnan a hajó sokszor se ki, se be nem mehet. – Még *Porto Re* sem igen különb, s azonkívül bármi szép is egyébiránt fekvése, édesvíz szűke miatt csak igen hiányos menedékhely. – *Dunánknak* se vehetjük nagy hasznát, mert miránk nézve visszásan foly, kedvünkért megfordulni nem fog, torkolatjánál pedig nem mienk, hanem másé!!! Többi folyóinkkal is, melyek a Dunába szakadnak, szintúgy vagyunk. Ugyhogy belső összeköttetésen kívül kereskedésre nézve folyóink természetes haszna igen csekély, mert csak azon portékát lehet kül- vagy világkereskedésinek hívni, mely tenger vizein lebeg, oda pedig a mieink minékünk nem folynak. Ott egypár száz mérőöldnyi távolság különbsége nem nagy számba vétetik, s azon egy portékát, ha kis kiterjedésben nagy a becse, Fiumében s Londonban igen egy áron lehetne adni, midőn utakon, csatornákon a portéka minden áraban drágább lesz, s végre minden becse úgyszólván szélbe megy. Ha teszem, a búza köble 6 forintomban van Fiumében, s szállítására Londonig mérőjéitől 1 ft-ot fizetek, s 1-et minden egyébre, *assecuratióra* (biztosításra – a szerk.), kamatra sat. búzámat veszteség nélkül 8 forintért adhatom, s azon felül minden nyereség fejébe megyen. Ha pedig kitermesztéseig búzámmal köble pusztámon 1 forintomban van, s mérőjéitől a legközelebb vásárra szállításáért 1 forintot kell fizetnem, akkor, ha két forintot kél a búza, semmi nyereségem se marad, s így az egy helyről másra való vitel azon arányban ró le a portéka becséből, mennyivel nehezebb, hosszabb, veszedelmesb s több akadállyal van összekötve, s a veszteség az egészre nézve annál nagyobb s viszont. Képzeltetni egy utat, melyen egy mérő búza vitele 20 ft volna, s Mezőtúrról Calcuttáig, ha mindenütt szárazon vinnők, tán annyiba telne is; azon két ló munkája pedig, mely rossz út miatt más két ló elibe fogatik, mely jó úton maga is elvinné a szekeret, örökre el van vesztve, mert az előfogott két ló azon időben egyebet is vihetne végbe, de végbe nem visz.

Mennél könnyebb tehát a szállítás s mennél nagyobb becsű a portéka, annál egyenlőbb marad becse s ára az A ponton s az onnan távol lévő B ponton azon egy portékának, s annál több tiszta nyereség marad a kereskedő kezében. Ez axióma, s ezen ok miatt látjuk némely nemzetek kereskedési fogantatját; mert ide s tova szállítási módjok könnyű, portékáikat pedig nem természeti miségekben, hanem már mint becsesbre vált javakat viszik egy helyről másra. Nem nagyon jó kereskedés jele szinte egész ménesekeket látni egy közép nagyságú szekér előtt, melyet alávaló gyapjú vagy egyéb kis becsű portéka nyom. S nem bizonyosága mély tudománynak s felvilágosított értelemnek, valakit jobb út, vasút, vízcsatorna sat. ellen minden kifogás nélkül kikelve látni.

Az ország java nem egyesek s néhány magányosak hasznán, hanem az egész virágzásán alapulhat; azon mendemonda pedig, hogy honunkban csak pásztorok és szántóvetők lehetünk, s tőlünk még el vannak rekesztve fabrikák s manufaktúrák – ámbár ezt sokan velős állításnak vélik –, nem eszesebb szó, mint ha valaki azt mondaná: „Ő csak gabnát termeszt, s marhával s juhval sat. nem bajlódik.” Derekas gazdaságban mind a kettő elválhatatlan, s az, ki több marhát tart, előbb-utóbb több gabnát is fog aratni; szintúgy pásztor és szántóvető ember is több lesz, vagy legalább nagyobb nyájukat őriz, többet szánt, ahol emberkéz s erőműv a természet s föld ajándékit nagyobb becsre emeli.

Igaz, kereskedésre geográfiai fekvésünk nem legjobb, azonban nem is oly rossz, mint sokan gondolják, azaz nem oly rossz, hogy azon, amit a természet megtagadott, mesterség által valamennyire segíteni ne lehetne. Ha földünk nem oly zsiros, hogy minden trágya nélkül is megteremje a búzát, abba fogjuk azért hagyni használatát? Ugarnak hagyja-e a Zala vármegyei gazda homokagyag földeit, mivel egy szem után csak 4-5-öt takarít csűrűbe, míg a bánáti 15-20-at? Bizonyára nem; sőt a stájer még puttonban viszi a földet fel a kősziklák hátára, s azon gazdálkodik.

Szinte mindenütt állíthatni elő életjavait s kellemeit, s ezek megnyerése nem annyira éghajlattól, földtől sat. függ, mint a lakosok nagyobb vagy kisebb ügyességétől. Lombardia nagy részinek földje oly sovány s oly felszínes, hogy emberi kéz nélkül vadság volna, ami volt is valaha; azonban szinte egész esztendőtszaka olyan, mint egy virágzó kert. Aratás után hazánkban legtöbb helyen a vidék nagy kopárság, marháink porban! Földeink pedig mily jók! Kereskedés is mindenütt lehet nagyobb-kisebb arányban, s ez is többet függ a lakosoktól, mint minden egyébtől. Így Spanyolország kereskedése, igen szép fekvése mellett is, alig érdemel figyelmet. Saxoniának (Szászországnak – a szerk.), Sziléziának pedig mostoha fekvése mellett kereskedése virágzó. Minden en diadalmaskodik a férfiúi érett ész, eltökélt állhatatos akarat és szorgalmas munkásság; ezek virágoztatnak, gyümölcsöztetnek jegek közt is plántát, midőn a tudatlan és rest még Utópiában is éhen halna.

De mennél nagyobb az akadály, annál szükségesb a fő, ipar s veríték, s kettőztetni kell mind lelki, mind testi tulajdonokat, hol a természet mostoha, s engedni nem akar. Ellenzés a bátorságot csak edzi, s a

derék új erőre gyúl, hol a közember elgyengül. Fogadjuk hazánk áldását háladatos szívvel, csorbáit pedig hozzuk helyre; fekvésünket ne gyalázzuk, de ne is emeljük felhőkbe. Vegyük hidegvérrel a mappát, s mondjuk magunknak őszintén: éjszak felé lengyel föld, nyugotra német birtok – keletre s délre Törökország s egy kis darab tengerpart környez, s az sem igen jó. Vizeink, Duna, Vág, Mura, Dráva, Száva: vad természetűek; Tisza, Maros: fekvése helytelen; Kulpa: kis medrű. – Utaink társzekerekre többnyire haszonvehetlenek. Csatornáink ritkák, hibásak. Éghajlatunk csak középszerű. A tavasz változó, s a tél agóniája sokszor május közepéig terjed, s némely évben azt kérhetni: ugyan van-e, volt-e tavaszunk? Nyarunk meleg, s ugye, alföldi gazda, egy kissé több eső nem ártana? Őszünk jó, s bortermésre egy a legjobbak közül a világon. Telünk se hideg, se meleg, s legkisebb karaktere sincs. Földünk ellenben felséges, s mily kiterjedésben! Rezünk, vasunk, kőszénünk, sónk elég. Többi ásványinkat nagyra nem becsülöm, s még az arany- s ezüstabányákért se adok sokat, akárhogy botránkozzanak is meg ezen állításomon némelyek; de én azok létét vagy nemlétét egyenlőnek tartom, s azt hiszem, hogy papirospénz *hypothekára* állítva (itt hitelként – a szerk.) többet ér aranyból s ezüstpénz; s hogy sebes pénzforgás nem is fogja soha hazánkat nagyobb méltóságra s díszre emelni, míg azon balvélekedésen nem diadalmaskodunk, hogy Selmec és Körmöc alatt fekszik a nemzet kincse. Semmi sem emelheti fel anyaföldünket, csak agyvelőnk s kezeink; s nem hiányos geográfiai helyzetünk oka kereskedésünk nemlétének.

Pénzünk nincs

tagadni nem lehet, vagy sokkal kevesebb van, mint lenni kellene. De más, most gazdag és pénzes nemzetek mindég dúsak voltak? S nincs oly idő, ha a régít vizsgáljuk, mikor szegények valának? Számptalan balítélet forog ezen vélemény körül. Némelyek minden s a legjózanabb változás ellen így kelnek ki: „Teheti ezt a szövetséges éjszak-amerikai, az angol, mert pénze van.” S valóban, éppen oly igaz, hogy pénz szűke miatt nem is álmodhatunk sokrú, amit ők mai nap tehetnek, mint hamis – s erre vigyázzunk –, hogy nem eszközölhetnénk oly jobbításokat, melyeket ők sok év előtt, midőn csak ugyanazon lépcsőn állottak, melyen mi ma állunk, vittek végbe, s melyeknek mai gazdagságokat s előmeneteleket köszönhetik – s hogy pénzek van.

Velence, Génua, Hollandia arany- s ezüstabánya nélkül valaha Európa minden kincseivel fénylettek, s az emberi ész hozta oda a pénzt; úgy, mint sors és vak szerencse tornyozta fel csak kevés időre a sevillai udvarban egykor az Újvilág temérdek bányabeli jutalmait – s ma az emberi ész Britanniába idézi a fél világ javait, midőn Spanyolország egészen elszegényedett! Nem lehet követni a régibbeket abban, amit ma tesznek, hanem abban, amit akkor cselekedtek, midőn oly időkorúak voltak, mint mi ma vagyunk. Végezni kell előbb az első iskolát s aztán a magasbakat. Az angol nem kezdette gyarapodása talpkövével pénzzel, de munkával – jól elrendelt, eszes, szisztematizált munkával; a tanító nem kezdé ügyét tanítással, hanem tanulással, s nem lehet Eukleidést fejtegetni némely megelőző tudományok nélkül. S mindaz, amit részint földművelésben más lábra kellene állítani, mint fentebb említém, részint kereskedés végett eszközölni vagy változtatni, ahogyan alább mondani fogom, nem telik sok pénzbe vagy oly temérdekbe, hogy azt ki nem állíthatnók. Jobb szisztéma elfogadása s a hiányos elhagyása csak oly zavart okoz, mint mikor egy rendetlenül élő rendszeren kezd élni: eleinte, meglehet, józansága némely alkalmatlanságot fog vele éreztetni, melyeket bor, pálinka s több efféle elnyomott, de csak kis idő múlva egész organizmusa rendesebben forgand.

Ma könnyen vádolják angломániával az embert. Ítéletem szerint lehetetlen Britanniában egyet s más meg nem szeretni, s az, ki maga utazza be azon országot – s nem úgy ítélt róla, mint rövidlátású szép vidékről, süket hangrú, nőtelen házasságrú, s ki határábúl alig bújt ki, az egész világrú – valamely ki nem magyarázható belső édes érzéssel fogja ott látni a törvény előtti egyenlőséget, a nemzeti szellem, közlélek, publicitás és sajtószabadság által való csudálatos kifejlést s felemelkedést; örömmel fogja szemlélni egész vidékek álomképhez hasonló virulását, az emberiség jussai lehető legnagyobb szentségét – és szánakozással fogja hallani mindazon gyenge s ügyetlen megtámadásokat, melyekkel a gyáva mer szembeszállni oly nagy nemzettel, mely, jóllehet, minden csudái mellett is sok oly hiányokat mutat elő, melyek csak azt bizonyítják, hogy halandók hiába törekednek tökéletest elérni, s hogy bármi nagyon közelítsenek is ahhoz, mégse lábolhatnak soha ki a középszerűségébúl egészen. De számptalan a jelest, nemest, szépet, dicsót soha sem látja, nincs ahhoz szeme – csak a piszkot, mocskot keresi s tudja feltalálni mindég, s mint a bűdösbanka ganéjt túr, vagy mint a varjú dög körül kereng. Így sok Britanniával! Árnyékos részeit keresgeti csak, s kétségen kívül talál is eleget, szép részre pedig mindörök hallgat. A mindennapi ocsmányságokhoz szokott rab lélek kacagó ráncba szedi ajkait *Leonidas*, *Zrínyi*, *Botsaris* (az 1821-29-es görög szabadságharc mártír tábornoka – a szerk.) hőstettein, s a szolgálai

életet nagyobbra becsüli a felséges halálnál; s ily salak elégséges a legszebbet, legdicsebbet szardonikai gúnyolással elrútítani! Van sok Britanniában, mitűl a jó Isten mentsen meg: – „Intolerantia legelőször is, s ezt mi bátran vethetjük szemére, mert nálunk annak nyoma sincs, hála az egeknek! hahaha!” – „A manufaktúrák nyomorúsági, azaz: hogy mindennap tán húst nem ehetnek, és sört nem ihatnak, amit megszoktak, s aminek elmaradását nem könnyen tűrik.” Nálunk több ember nem eszik húst, mint aki eszik, sok oláh még jó kenyeret se szagol élte folytáig, s D[ebrecen] tájékán számos ember nyaratszaka görögdinnyén él! Mily jó, hogy már kisdedkoruktól fogva ilyesekhez szoktak, s jobbat nem ismernek az irigylésreméltók!!! – „Irländiai Irländia!” Igaz, s hogy lehet oly nagy részét egy nemzetnek minden jussából kirekeszteni; az éppen olyan volna, mintha valahol az országnak minden terhét a szántóvető ember vinné s pedig szolgálai helyzetetésben, s néhány ezer família élne csak hiábavaló here gyanánt az ország zsírján!!! Hiszen az nem szép volna. – „A nemzeti adósság!” Már ebben mi szerencsésbék vagyunk, mert nemzeti adósságunk, mely senkit se nyom igen, nincs ugyan; de ellenben személyes adósságink szépen vannak ám, s agyon is nyomnak! Nem nevetséges-e mindez, részrehajlás nélkül, s nem annyit tesz-e: másnak szemében látni a szálkát, magáéban pedig a gerendát sem! Minden nemzetben van jó, van rossz; fogadjuk el a jót, ne eresszük be a rosszat. Engedjük csak, ha divatba akarna jőni nálunk az olasz ágy s olasz sajt: az első sokkal jobb a mienknél, melyből a nyugtalan alvó könnyen kiesik, a hosszúnak pedig lába lóg ki; és sajtjok is ugyancsak többet ér annál, melyet tanyáinkon sovány juh- vagy kecsketejből készítenek; hagyjuk ellenben a talján puhaságát, gyenge ételszeretét s magok közt örökké tartó szakadozásit világos egű hazájában. Franciának igyuk campaniai borát, s minekelőtte galambganéjjal sat. magunk is hamisítgatnánk önházunknál pezsgóbort, készítsük maga nemében miénket jobbá; mert ami ál és hamis, semmit sem ér, akárki mit mond is – s keressünk embert, aki igya. Lesz olyan, ki, mint mi, némelykor jobban fogja szeretni a külföldit, mint a honit. S ha jól el tudjuk adni 1, 2, 3 ezer akóinkat, mely évenként szőlőinkben terem, vagy, hogy jobban mondjam, dézsma gyanánt hordainkba töltetik, mért ne vennők a gallus borát 1, 2 száz palackonként a legjobb minéműségben? Így vegyük a török dohányját, paripáját, Amerika cukrát, kávéját sat.

Ha pedig másoktól többet kellene átvennünk, kivált ízlés-, mesterség-, művészet-, tudomány- és szokásokban, mint amennyiben ők akarnának minket utánozni, azon inkább örülnünk, mintsem búsulnánk, és senkire se irigykedjünk. Ők vének, mi ifjak vagyunk, s meglehet, midőn nappal legszebb tehetségekkel tündöklenek, s a világot úgy oktatják, mint a vén professzor katedrából tanítványit, éjjel összezsugorodva girbén-görbén jajgatnak a köszvénytűl, mi pedig éppen annyit, mint ők, nem tudván, jóízűt alszunk, s új erővel ébredünk fel korán új munkásságra s nemes tettekre. Legyünk szerencsésbék, mint ők, s nem ketten, tízen, ezren, de a legnagyobb rész; csak ne panaszkodjunk szüntelen, hogy pénzünk nincs, hanem valljuk meg inkább, hogy nem értjük a dolgot, s nem nyúlunk azon módokhoz, melyek által magunknak pénzt szerezhetnénk.

Más nemzetekkel a konkurenciát ki nem állhatjuk

Ez éppen annyit tesz más szavakkal: „Nekem annyi pénzem nincs, mint R.-nek.” – „Oly kiterjedt jószágim nincsenek, mint E.-nek, s földeim fekvése nem oly kedvező, oly jó.” – „Egészségem nem oly erős, mint a karcagi bírőé, testállásom nem oly tetszős, mint K.-é.” – „Vénebb s életuntabb vagyok, mint S.” sat. S így azon pénzemnek, melyet Isten adott, hasznát venni éppen nem akarom. Mit is tehetnék egy századrészével annak, amit R. bír? Jószágim, melyek kiterjedése E.-hez képest olyan, mint egy vakondoktúrás Badacsonyhoz, maradjanak régi mivoltokban; bűzát nem teremnek földeim, s így rozstot, zabot, korompélyt se termeszték biz én! Ha csak egyszer lakom jól disznóhússal, vagy télen pőrén s egy bundával hegyembe forgolódom jószágim körül, már megárt, s így inkább jobb nem élni, mint ily sínlődve s ily óvakodással élni, mint nekem kell. Társaságokba nemigen járok, oda csak oly szép emberek valók, mint K., s kik tetszhetnek. Én ráncimmal, göröncsös bőrömmel, amilyen életunt s vénecske vagyok, olyant nem találhatok ott, ki társaságomat kedvelje, kinek szíve érettem dobogjon, *a konkurenciát ki nem állhatom* sat. Szép okoskodás valóban! S ne gondoljuk, hogy ritka, sőt figyelmezzünk csak, mindennapinak fogjuk tapasztalni. „Ezt-amazt teheti A., K., V., B. sat., én nem; ők dúsak, én nem; van mindegyiknek 50 ezer jövedelménél több, én 10 ezernél többet soha nem látok” sat. De ha A., K., V., B. valami közcélra jövedelmek felét tudják adni vagy tizedét, mért ne adhatná a 10 ezres okoskodó jövedelme 20-30-ad részét a közjó előmozdítására? S mily matematikai számolás szerint foly az, hogy az 50 ezer forintos jövedelmű nagy áldozatokat tenni köteles legyen, a 10 ezer forintos jövedelmű pedig egy garassal se tartozzék anyaföldének?

Ily okoskodások *köpönyegek gyanánt* használtatnak, s azoknak szeretem hívni, mert alattok, anélkül, hogy könnyen észre lehetne venni, sok mindenféle igen rút s ocsmány fér el. Ezek előszámálása s a

hátsó ajtó rajza, melyeken a heves patrióta, ha megszorul, valamely illendőséggel kibújhat, fog idővel valamely új munkám tárgya lenni. De azt mégse hallgathatom el most, hogy ily okoskodók többnyire a leghazafitlanabb dúsakat veszik például. „Ha E. nem adott a közjóra, mért áldozzam én; ő százszor gazdagabb nálamnál.” – „Mert az ezredes futásnak eredett, hát én, ki csak százados vagyok, mért állanék meg?” Közönségesen legutolsó csepp véreket ajánlják a haza boldogságaért s a közjó miatt, mint Decius (atyja és fia, akik consuként feláldozták magukat a hazáért – a szerk.), akármikor készek magányosan ellenség fegyverei közé ugratni, mert tudják, soha szó arról nem lesz, se *Pythia* (a delphoi jóshely – a szerk.), se *Augurium* (madárjósítás – a szerk.) többé divatba nem lévén. S mi nagy hasznot hajtana lágy vejeik, vizes vérek s puha csontjuk honunknak? Még trágyanak se volna jó! Egypár aranykőt, egy-két forintocskát ellenben, melyeket nem magok szereztek, hanem a lábában volt már, mikor születtek, mindenféle, némelykor igen mulatságos fordulásokkal meg tudnak tagadni; köpönyeggel a dolgot fedni s leplezgetni, hátsó ajtócskán kicsusszanni, p. o., ha vasútra kell pénz, akkor készek szép summákat országútra vagy vízcsatornára adni; ha tudós társaságot állítunk, akkor legnagyobb áldozatokkal kelnek elő a Pest s Buda közt építendő függőhídra; ha majd egyszer erről lesz igazán szó, akkor bizonyosan a Ludovica-út megvételére leszen kincstárok nyitva; s ha majd ezért alkuszunk idővel, minden kétségen kívül akkor megint találnak ki valamit, amit az ember nem is gondolna, s meglepve mulattatják nyomorú, de ügyes fogásikkal a nemesbre szültet, mint ahogy Bosco bámulásra gerjeszti a sokaságot ügyes szemfényvesztési által! S hány ily *gauklerpatrióta* van hazánkban!

Ha R., E. kincsei, birtokai nem mieink is, azért az élet minden kellemiről lemondjunk-e? Korántse! Tőlünk függ boldogabbakká lennünk, mint ők, mint nemritkán a tehetetlen pásztoember vagy kézműves nálunknál boldogabb. – Pénzünk nincs felesleg: éljünk takarékosan, forgassuk azt, amit markolunk, ügyesen, s ha egyet s más magunknak nem szerezhethetünk meg, annyival edesebben fog az esni, amit állhatatos dolog, takarékoság s eszünk által nyerendünk. – Földeink alávalók: szántsuk nagyobb szorgalommal, trágázzuk kettőztetett erővel, diadalmaskodjunk tudományunk s munkásságunk által a mostoha természetben. A legkisebb siker, mely izzadásunk gyümölcse, belsónket szebb örömmel fogja betölteni, mint ha telkeink egy kis szántás után is megtermenék a búzát. Hány nem is sejdíti, mely jóízű azon falat kenyér, melyet a falusi ember verítékekkel szerzett, s hány gazdag – kit éppen az untat, szerencsétlenít s öl, hogy mindene van, s nem remélhet többé semmit – cserélne a szűkölködővel, ki mindég vágy, kíván és óhajt.

A határtalan bőség szinte sajnosb a szükségnél. Az első lelki, másik testi ínséget vonz maga után. Egészségünk nem erős: éljünk mértékletesen. Öngondoskodással többet győz a lelki erős a testi erősnél. S megjegyzésre méltó: hogy nagy s kivált hosszú veszedelmekben, midőn minden korlát megszakad, s az önélet mentése a legnagyobb urat egy lépcsőre állítja a legutolsó szolgálóval, mint teszem, hajótörésben, midőn lassan elhull egyik a másik után, s száz ember 3, 4-re olvad össze, hogy akkor közönségesen nem a legerősebbek s -állatiabbak, de azok mentik meg élteket, kiknek lelkek legnemesb s tudományok legkiterjedtebb. Ha jobb a parasztoember gyomra mienknél, szakácsunk ellenben jobb az övének. S ha állati részünk egyben-másban szenved is, vagy oly határ nélkül nem vigadhat, mennyi szép lelki örömeink vannak, melyek létét a tudatlan s állati ember még nem is gyanítja! Személyünk nem tetszős, lábunk csonka, hátunk görbe, fülünk nagy. Pótoljuk ezen hibánkat kellemink, jószívűségünk, nemes gondolkodásunk, egyenes karakterünk által! S ha szépek szíve látásunkra villámként nem gyúlna is szerelemre, nyerjük hajlandóságokat állhatatosság s férfiúi elszánt akaratum által, s ha szerelemre nem bírhatjuk is, kinszerítsük becsülésünkre, tiszteletre.

Így áll a *kereskedési konkurencia!* Ha az angol gazda eladja búzáját 10 forinton, ha ökréért 100 forinttal kínálják, ha a francia boráért 10, 20 forintot kap sat., nem irigylem, sőt jó szerencsét kívánok neki, s ahelyett hogy gabnámat rothadni, ökrömet kutyáknak s boromat kifolyni engedném, inkább igenis megelégszem, vagy, hogy jobban mondjam, *megelégedném*, ha búzámat 5, ökrömet 50, boromat 8 forintért adhatnám. S ki tudja, ki lesz köztünk nyertesb, kinek marad több tiszta haszon zsebiben, s mindenekeft ki lesz megelégettebb? Ha Odessza, Egyiptom, Szicília gabnával eltölti az olasz, spanyol s néha franc s angol kikötőket, s a mi gabnánk árát nyomja, termesszünk idehaza többet, gondoskodjunk arról, hogy szállítása a tengerig olcsóbb legyen, vigyünk legjobb s így legdrágább mineműségű a külvásárokra, vagy váltsuk becsesbre portékáinkat, mint p. o. gabnát liszté, gyapjút posztóvá sat. S csak azt ne mondjuk: hogy más nemzetekkel a konkurenciát nem állhatjuk ki, hanem hogy több s jobb termékek kitermesztése, könnyebb communicatio s a portékák becsesbre változása végett legkisebbet se teszünk, s csak azt várjuk, hogy a galamb sülvé repüljön szánkba.

Portékáink kivitele kétféle: vagy azon tartományokba vitetnek, melyek királyunk birodalmai, vagy idegen koronák alatti országokba. Ha csak a monarchia körét tekintjük, s közös urunk alatti szomszédinkat, akkor a vámok súlyárúl igen bajos szólani. Minden országlás filozófiája *a legnagyobb részt boldogítani, s ha Ausztriába, Morvába sat. szabadon vihetnők minden termékinket sat.*, el volna-e érve ezen legigazságosb s legszentebb cél? Én nem tudom, vagy tudja az olvasó? S van-e annyi tudománya, van-e minden körülállások- s összeköttetésekről oly jó ismerete s oly találmányos esze s bátorsága, hogy a vámok helyett valami egyéb pótolékot tudna állítani, ami mind a két országnak hasznos s minden résznek elfogadható is volna? S merne-é ezért vagyonával s bőrével kezes lenni? Elhiszem, nekünk igenis jólesne, ha javainkat vám nem terhelné; de valjon hogy esne nyugoti szomszédunknak, s arra urunknak ne legyen gondja, ugye? Azok nem az ő fiai? S ha egyetértés által meg is szűnhetne a köztünk lévő vám, feltehető-e azt, hogy nem volnánk kéntelenítve valamely más terhet vállalni magunkra?

Minden országlásmódban van nagyobb-kisebb teher, de teher van mindég, s azt vinni kell akárkinek s akárhogyan; s csak abban áll a tudomány s országlás mestersége: azt a lehetőségig kisebbíteni s oly ügyességgel osztani el, hogy senkit se sértsen, senkit se nyomjon le. Ez mindazáltal Arakhné szöveténél is fonadékosabb tárgy, s még a legegyszerűbb országokban is gordiai csomóhoz hasonlítható; s hát még nálunk, hol szinte annyi az alkotmány, nyelv, vallás, mint betű az ábécében, s hol az interesszék oly különbözők, hogy kerubnak is nehéz volna egyiknek nagy hasznát másik szembetűnő kára nélkül eszközteni; minthogy még Istennek is nehéz lenni, midőn egy pillantatban az utazó száraz időt, a földművelő esőt, a borkereskedő rossz, a kapáló bő termést, egyik hajós nyugoti, másik keleti szelet kíván sat. S így minden panasz az országban lévő vám ellen azok száma közé tartozik, amiket minden egyéb közteher ellen is hallunk, s mely addig, míg emberek társaságban élnek, sohasem szűnhet meg. Hogy egyébiránt könnyebben vihetnők-e a vámok terhet más módon, s erre a kormány és törvényhozó test ráállana-e? – azt itt fejtegetni nem kívánom, csak azt tekintvén, ami magunktól s öntanácskozásinktúl *függ*.

Ha pedig azon vámot tekintjük, mely azon portékáinkat nyomja, melyek vagy egyenesen magyar kikötőkből vagy tőlünk a király örökös tartományin keresztül, azaz *transito* vitetnek külföldre, már az más, s kétséget nem szenved, hogy minden iparkodás mellett is a legjobb szorgalmi s kereskedési gazdák mindaddig tenkre jutnak, míg ezen vámok vagy egészen nem töröltetnek el, vagy oly bizonyos s alacsony lábra nem tételnek, hogy azokat semmi többé ne változtathassa, s a terhek az ipart meg ne öljk, s hogy jobb a vám mostani ingadozó léte miatt *mechanice*, mint eddig, egy táblába őszit, másba tavaszit, harmadikba semmit se vetni, ára van-e, nincs-e, mint kivitelre természeteni dohányt, kendert sat., röviden: *gondolkodva gazdálkodni*.

Itt hát változás kell, hasznos is, lehető is; s éppen, mert haszna nyilvános, azért lehető. De ha egy-két oly projektáns, kinek se háza, se hazája, szól csak az ügy mellett, vagy olyan, kinek belőle semmi haszna, s ki semmitől nem fél annyira, mint szája elégetésétől, akkor természetesen a régi megmarad. Legyen csak az ország főbb birtokosi közt egyetértés, éljen köztök tudomány, polgári erény s nemzetiség, alkossák ők a trónus rendíthetetlen alapját: ne kételkedjünk, hogy szeretett királyunk hív jobbagyitúl olyast tagadna meg, ami más kára nélkül hasznunkat oly szerfelett emelné, hogy azáltal a közjó s így még az ország ereje is nevedkedne. Legyenek a javaslók honiak s birtokosak. Más nemzetbeli mért szeresse oly különös aggodással hazánkat, hogy azt magasbra emelni minden erővel törekedjen? Nemes tekintetű álorcák szoktak ezek lenni, melyek alatt közönségesen rút s alacsony képvonások rejteznek. Birtoktalan mért fáradjon hevesebben, mint birtokos? S ugyan ki van jobban interesszáva, vegyük a dolog természetét, a belső rend és csend fenntartása végett, mint olyan birtokosak, kik 10-20 ezer birkát telettetnek ki?

Tegyünk józan javaslatokat, ha datumink bizonyosak; hallgassunk ellenben mindaddig, ha ezekben szükölködnénk, míg az egész tárgy igazi fekvését jól nem ismerjük, mert nincs nevetségesebb az alaptalan okoskodásnál; nemkülönben nagyobb gorombaság sincs, mint másokat oktatni akarni ahhoz való tudomány nélkül. S így kereskedésünk felemelése végett ne a monarchia körebeli vámok súlya ellen keljünk ki, mert azt orvosolni éppen oly bajos, mint a vénülést; hanem inkább magunk ellen, kik mindég ott akarunk változtatni, hol nem lehet; azon javításokat pedig, melyek tőlünk függenek s melyek haszna bizonyos, nem eszközöljük. S ne mondjuk, hogy általjában a vámot kell eltörölni, hanem a külső vám nagy súlyát s ingadozó létét iparkodjunk megszüntetni.

S íme, ezen képzelt négy sarkalatos okai kereskedésünk nemlétének! Én annak hiját másutt látom.

Sokan azt gondolják: hogy szégyen mindent nem tudni, s így tudatlanságok fedezetése miatt sokszor éppen arról beszélnek legtöbbet, amihez legkevesebbet értenek. Vannak pedig némely tudományok s

mesterségek, melyeket legerősb fő se fejthetne ki tanítók segéde nélkül, mert tárgyak oly szövevényes, elágzó, hogy csak több élet s összeszedett s egymásra épült értelem s vizsgálat fejtheték ki mai tökéletességekre. Így, teszem, a mai tökéletes Manton készítette dupla fegyvert egy ember nem találhatta volna soha fel, ahhoz sok gondolkodó, sok idő kelle, de idő jártával végre számos találmányból összeszedett tökéletes egészé lőn. S a fegyvergyártó tanítványa azt szinte ingyen veszi most át, amit századok raktak egymásra, és sokszor valami fontossal javítja, ami megint utóink sajátja – s így szinte mindennel. Némely tudomány, művészet s mesterség egészen újabb idejű, s több évek előtt a legokosb ember esze ágában sem volt. Nem is álmodott p. o. Hannibal vagy Julius Caesar puskaporról, ágyúkról, Augustus gőzhajóról, Pythagoras vagy Solón a nemzeti gazdaság valódi alapjairól, papirospénzről, bankról sat. S így, ha sokrúl még legkisebb ideánk sincs, lehet azért még több velőnk Sókratésnél, eszünk több Themistoklésnél, ismertetünk kiterjedtebb Aristotelésnél, s azért higgyük el, hogy nem szégyen, s éppen nem kötelességünk mindeneket ismerni, s azon dolgokba avatkozni, melyekhez nem értünk, sőt inkább dicséretes, s kötelesség volna olyanokat magunkról lerázni.

Nemzeti gazdaságról, papirospénzről, bankról kinek van köztünk – tegyük kezünket mellünkre – egészen tiszta s oly világos értelme s ismérte, mint $3 \times 3 = 9$? S mit ér rendszerint oly teória praxisban, mely nem áll éppen oly világosan szemünk előtt? S nem származott-e ezen mondás: „ez teóriában jó, de praxisban nem”, abból, hogy minden teóriáink általjában hiányosak szoktak lenni? Hány nem veszi tudománya forrását újságokból, időszaki felszínes irományokból, hibás fordításokból vagy a *Conversations Lexikon*-ból? S hány van, ki ezen most említett tudományok felírását se ismeri, s mégis minden heveséggel ellenek kikel, ami megint természetes, – ő oly eszes, mint Démokritos, meglehet, de körülállási, helyezete, könyvtől irtózása annyira távol tartják őtet *de facto* ezen most nevezett tudományoktól, mint a bölcs *Abderita* (azaz fajankó – a szerk.) – kinek eszével ugyan ki-ki megelégedhetne – és Adam Smith közt 2000 esztendei távozat van; s így ő csak azt tudja, hogy p. o. nagyapja 1000 aranyat kölcsönzött oly időben valamely ország úgynevezett nagyjának, mikor 1000 arany annyit ért, mint most 2000, hogy idővel a skála által 200 arany s később új devalváció által 80 és így 1000 aranyból 80 arany lett. Már ezt ő nem a francia háborúknak, körülállásoknak sat. tulajdonítja, hanem – midőn papirospénzt, bankot, hitelt sat. összezavar – ezen átkozott új mesterségeknek, melyekről apáink – a boldogok! – egy szót se tudtak sat. S tegyen azután valaki papirospénzről, bankról csak távol említést, úgy kiált ellene, mintha nyársolnák – s nem természetes? Közönségesen azon csudálkoznak, hogy mindezek ellen annyi elfogultság s előítélet van miközttünk. Én megvallom, azon csudálkoznám, ha nem lenne s nincs-e igazam?

Némely rossz néven veszi, ha egyenesen szembe mondjuk neki: „Barátom! Te ehhez nem értesz.” Pedig némelykor matematice lehetetlen, hogy egyhez vagy máshoz sarkalatosan értsünk. Ha p. o. soha vármegyénél, kúriánál vagy másutt nem praktizáltunk, pörök viteliről sat. tökéletes ideánk nem lehet; ha kereskedési összeköttetésben jó ideig nem voltunk, lehetetlen, hogy *combiám mercantilérül*, megannyi kereskedési cselekvőmódookról világos értelmünk legyen; ha hajón nem, hajóról; lovon nem, lóról; Amerikában nem, Amerikáról nem lesz tökéletes ismertetünk sat., vagy legalább nem hihető, hogy ezen tárgyak esszenciáját úgy nézzük át, s minden részek összeköttetésit úgy ismerjük meg, mint azok, kik serdülőkortól vénségig azokkal bajlódnak, küszködnek – a természet azon kedveltei kivételével mindazáltal, kik embertársinknál felemeltebb lények – amilyeneket én azonban nemigen ismerek; ámbár azt lehetne soknak beszédéből kivenni, hogy magát annak tartja, s hogy ő azt is érti, amiben sohase foglódott, sohase munkálódott.

Tulajdonképpen a világon nincs méreg, mert a legerősb is jóltevőnké válhat, s csak a vele élés határozza el hasznát, kárát, s nincs oly ártatlan, ami meg ne ölhetne: a levegő, a víz, teszem. S így, ha még az arsenicum s kéksavany is barátunkká válhat bölcs kézben, mért gondoljuk, hogy a nemzeti gazdaságról értekező tudományok, papirospénz, bank engesztelhetlen ellenségünk lennének, ha azok elintézése s helyzetetésünkre alkalmaztatása becsületes mellbűl s egészséges főbűl forrna?

Agyvelő és tudomány szükséges, s lehetetlen, mint előbb mondtam, az elsőnek – habár legerősb is – helyreütni a másik nemlétét. Parasztgazdának elég a természetes ész, de már annak, ki ország dolgaiban vesz részt, az egész egyetem rugói-, láncai- s kapcsairól világos értelemmel bírnia kell, s nincs oly genie, mely természetes eszével némely mai időkben szükséges teóriák s jól megemésztett tudományok híját pótolhatná ki. S ugyan mily állapotban van némely *patris patriae* (haza atyjának – a szerk.) könyvtára? S ha jóban lenne is, hánynak fejében van azok filozófiája jó rendben s világosan? Már az, ki csak honi dolgokban jártas, külföldiekről pedig semmit vagy csak zavarban s félszegül tud valamit, hogy lehet gazdasági, kereskedési s hitelbeli tárgyról kompetens bíró? Eldődink legnagyobb megtiszteltetése mellett se hízelkedhetünk nekik annyira, hogy földművelési, kereskedési s pénzbeli dolgokban őket választhatnók például; mert ősatyáinkat jó gazdáknak, ügyes kereskedőknek tartani csakugyan nem

lehet.

Minden előre megyen s feljebb emelkedik a világon, s a józan ész nem kevésbé hagyja helyben a tökéletesülés ideáját, mint valamely velünk született s mellünkben mélyen érzett sejdelmet. – A műveltség Ázsiában vette eredetét, onnan Afrikába s megint onnan Európába költözött. Idő jártával, úgy látszik, Amerika felé fogja útját venni. A görög, hihető, egyiptomi literatúrára alapítá magát, s bizonyosan volt Homéros előtt is már költő. – A római görögöt, francia rómain s görögöt, angol görögöt, spanyolt utánozott. – A német mindegyikét, s a nemzetiség akármily rejtve volt is, több vagy kevesebb léte irányában egyik vagy másik nemzet több vagy kevesebb sajátságát fejtegette ki a másoktól kölcsönözött alapon. Mi, magyarok, utánoztuk a rómain, nemrégén a franciát, most a németet – s hála az egeknek, hogy sajátságunk egész érettségre nem fejlett ki, s hogy literatúránk ideje nem forgott le még, mint a spanyolé, olaszé már minden bizonnyal, s az angolé, franciáé, németé tán már jobbadán – mert így még előttünk az élet s nem hátunk mögött! Földművelésben csak kevés esztendővel előztük meg szomszédinkat, a kontyosokat. De azon utánzás, melynek kezdete csak újabb ideig s mely belga, burkus, angol sat. alapon áll, mily nagy hasznú már az egészre nézve, tagadhatni-e? S mennyivel nagyobb hasznú lenne még, ha több eredetiséget és sajátságot fejtett volna vagy fejtene ki. Minden, akármit mondjunk, csak valamelyes kölcsönvétel, *plagiarismus* segítségével megyen elő, s ki-ki választ magának mestert, példányt, előképet, habár sejdíten is.

Kereskedésben is csak kölcsönzött alapon vagy mások példája szerint, kiknek kereskedések van, fejthetjük ki lassan-lassan józan szisztémánkat, s csak az ő útmutatások szerint találhatjuk fel kereskedésünk nemlétének okát, melyet én közelebbről tulajdonítok.

A rendelések feleslegének – produktumink szűkinek – communicációk rossz voltának – belső konzumció (fogyasztás – a szerk.) kis létének – szállítások, transito s vámok körüli bátorság híjának – kereskedési becsület s munkásság némely csorbáinak. – Ezeket is sorba tekintsük.

Délibáb

Krúdy Gyula: A tizsaezlári Solymosi Eszter

– részlet –

Ónody Géza elvonulva Eszlárra, a magányba, az önkéntes száműzetésbe, mint példaképe, a régi római férfiak tették, ha a fórumon balszerencse érte őket, [...] leveleket írt Nyíregyházára, Szalay Károly ügyvéd úrnak, hogyan lehetne az eszlári pört tovább folytatni.

Éppen ezért nem tudott megnyugodni, mert ellenfeleinek oly „kihívó, elképesztő” sikerük volt...

Indítványozta az ügyvédnek, hogy Scharf Móricot még egyszer ki kell hallgatni a törvényszék által, ítélethirdetés előtt, mert Móric vallomásai azért voltak olyan „hézagosak”, mert a fiúi szeretet visszatartotta attól, hogy nyíltan atyja ellen valljon. Most már mindenkinek látni kell, hogy Móric a pör folyamán atyját, az öreg Scharfot mindenképpen kímélni akarta a vallomásaiban, atyjára mindig úgy hivatkozott, mint távollevőre, akinek az egész gyilkossághoz tulajdonképpen semmi köze se volt. A kolduszsídó csalta be Esztert a templomba, a sakterek végeztek vele, atyja csak az ő (Móric) híradásából tudta meg, hogy voltaképpen mi is történt a templomban...

Apró papírszeletekre írta Ónody Géza titkos üzenetét, és megbízható emberekkel küldte Nyíregyházára

Szalay Károlynak.

De az állandóan azt válaszolta, hogy a reménységnek utolsó szála is elszakadt, a törvényszék tagjai végleg azon befolyás alá kerültek, amely ellenzi az eszlári pör folytatását. „Talán a képviselőházban lehetne még valamit tenni!” – üzent vissza Szalay az eszlári képviselőnek, akinek valóban módja lehetett volna felszólalni az országgyűlésben. De az országgyűlés szünetet tart őszi; Tisza Kálmán nem ok nélkül tűzette ki a nyár közepére az eszlári pör tárgyalását, nem akarta, hogy annak viharai az országgyűlés rendjét is megbontsák... Így levelezgetett a két kiváló úriember, akik bizonyára igen szép eredményeket érthettek volna el az életben, ha azt az energiát, amit fölöslegesen az eszlári vérvádra pazaroltak, más irányba, hasznosabb, nemesebb célra használták volna fel.

Most már, ötven esztendő múlva elmondhatjuk, hogy az eszlári vérvád kifejlesztéséhez, megépítéséhez, világhírűvé tételéhez legalábbis annyi erőfeszítés kellett, mint annak elnyomásához, megsemmisítéséhez.

Pompásan, kápráztató ügyességgel, szinte szemfényvesztő valószínűséggel volt kiépítve ez a tizenkilencedik századbeli csapda, amelyben a jómódú zsidóságot a kolduszsídság révén akarták megfogni. Az események, a helyzetek, a tanúk, az ötletek, kezdve Scharf Mórictól, egészen a hullacsempészet szokatlan szenzációjáig, egy percre sem voltak unalmasak; percről percre, napról napra, amint egy esztendeig egymást követték, még az életunt, úgynevezett „blazírt” kedélyeket is érdekelték.

Ha színdarabnak vagy regénynek írja meg egy költő a cselekményt, mielőtt az a valóságban lejátszódott volna, akkor is világsikere van az eszlári mesével.

Csakhogy az történt, hogy az ötletek, az új kitalálások elfogytak, nem lehetett tovább fokozni az érdeklődést az eszlári vérvád iránt, amikor a vizsgálóbíró mindent apróra kihámozott, és mindenben a mesemondóknak adott látszólag igazat.

Jöttek a kutatók, a hitetlenek, az okoskodók, a gondolkozók, akik akkor mentek neki az eszlári vérvád légvárának, amikor az legszebbnek, legjobban megalapozottabbnak, szinte örökéletűnek látszott...

Jöttek az illúzió nélküli, szkeptikus, éles tekintetű ügyvédek, orvosok, hírlapírók, akik felfedezték a vérvád hatalmas építményének hibáit, mint ahogy a világhírű Lánchídon is felfedezte a legendabeli suszterinas az egyetlen hibát, tudniillik, hogy a kőoroszlánnak nem volt nyelve, amiért a híd építője a mese szerint a Dunába ugrott.

Az eszlári vérvádnak nem volt magja. Nem volt igazsága.

Ott volt körülötte minden szükséges díszlet, amely az ilyen gyilkosságot, ha megtörténne, körülvenne. Ott voltak a sakterek, az eltűnt leány misztériuma, a mesebeli szerencsétlen özvegyasszony, a pompás csendbiztosok, akik mindenkit kivallattak, akik kezük közé kerültek, a kétségbeesett zsidók, a tudattalan tutajosok, a vizsgálóbíró, aki szenvedélyesen felkutatott minden nyomot, amelyet megmutattak neki. És ott volt főképp az elferdített történelmi múlt, amely a zsidók hasonló eseteiről tud visszaemlékezést. És a néplélek hiszékenysége, amely hozzáértők mesterkedése révén jobban hajlott az antiszemitizmus felé, mint valaha.

Ha egy csepp igazság lett volna az eszlári pörben: nem szabadulhatott volna abból senki, ha a világ minden okos embere összefogott volna. Nem szabadulhatott volna, ha csak egyetlen ruhafoszlányt, vércseppet vagy hajszálat találnak a zsidótemplomban vagy a vádlottak kezén. Ha csak egyetlen nyom bizonyul valósnak az ezernyi nyom közül, amely valószínűvé tette volna a „vallásszertartási” gyilkosságot.

Az emberek kitervezték ennek a rettentő bűnnek a lehetőségét és meséjét, de jött a végzet, és megsemmisítette az emberi agyvelők munkáját.

*

Az ítélethirdetés napja, augusztus 3-a elkövetkezett.

Forró nyári nap volt, csak az a por szálladozott Nyíregyháza felett a szélcsendes időben, amelyet a város

felé közelgő szekerek, hintók, talyigák felverték.

A katolikus torony óráján már délfelé közeleg az idő, amikor az itt ritkán látott kakastollas csendőrök, hajdúk, börtönőrök megszállják a bíróság épületét. (Pandúrnak már híre-hamva sincs ebben az időben, a pandúrvilágnak az eszlári pör után végleg lealkonyult Szabolcsban.)

A házfalakon mindenütt Graefl József Szabolcs megyei főispán hirdetménye látszik, amelyben csendre, nyugalomra, a törvényszék iránti tiszteletre inti a közönséget. A József főhercegről elnevezett honvédkaszárnya udvarán teljes készütségben áll a huszárosztály, amely az első riadóra kiront a laktanyából, és előre meghatározott terv szerint megszállja a várost. Ugyancsak készenlétben állnak Debrecenben, Miskolcon, Ungvárott a bakák, akik távirati hívásra különvonaton jönnek Nyíregyházára, ha zavargás törne ki a városban.

A törvényszék előtti tér feketélik a tömegetől. Erre vonulnak el a vádlottak, hogy ügyükben az utolsó szót meghallják. Tizenkét börtönőr és huszonnégy csendőr veszi körül a sokat szenvedett zsidókat, amikor az embertömegen átvezetik őket. Eppen olyan szomorúak, lekopasztottak, kókadtak, mint azelőtt. Eddig csak volt valami megélhetésük a börtönben, kosztot kaptak államtól, jóemberektől, új ruhát a hitközségtől, de mi lesz most, amikor többé nem vádlottak? Hová, merre mennek elszegényedtségükben, megjelöltségükben, foglalkozásnélküliségükben?

Igaz, hogy híre jár, hogy a mindenható Eötvös Károly néhány száz forintot összegyűjtött a részükre, senki se megy el üres kézzel a börtönből, de hát kezdek-e új életet, amikor a régi végleg romba dőlt? Ki mehetne vissza közülük Eszlárra, ahol megszokták? Kinek volna kedve azokkal a falusi emberekkel újra együtt élni, akik ellenük vallottak?

Sokkal több problémája van a kiszabadulása előtt álló rabnak, mint annak, aki tudja, hogy még egypár esztendeig, büntetése kitöltéséig, az állam felügyelete, védelme és ellátása alatt marad.

Azt mondják, hogy leglevettebbek voltak az eszlári zsidók az ítélet kihirdetése napján, amikor nem kellett többé bizonyítani az ártatlanságukat, nem küzdött az igazságuk mellett többé senki, hanem magukra hagyatva, kiszabadulva indulhatnak megint neki az életnek.

Csak Scharf József, a templomszolga volt kemény, elszánt, határozott, egészséges, mint az egész tárgyalás alatt.

– Elsősorban a fiamat akarom vissza! – mondogatta, amikor közölték vele, hogy kiszabadulása küszöbön van.

A fiát akarta!

Ez volt egyetlen célja, amikor fegyveres őrei között utoljára ment a bíróság elé, hogy meghallgassa, amit jólőre mindenki tudott, a bíróság felmentő ítéletét.

*

A bíróság fekete kabátban, úgynevezett Ferenc József–kabátban állt Ferenc József arcképe alatt, amikor a király nevében kihirdette a felmentő ítéletet.

Korniss Ferenc elnöknek reszketett a papiros a kezében, mélységes felindulás volt érezhető a hangjában, amidőn felolvasta a bíróság ítéletét. A csaknem negyvennapos tárgyalás kimerültsége volt látható e remek korpulenciájú, nagyeszmejú, páratlan idegrendszerű férfiún, aki talán egyetlenegyszer sem veszítette el nyugalma a tárgyalás folyamán. Most már az ő idegei is meg voltak őrölve, a fáradtság győzedelmeskedett rajta is. Néha alig lehetett hangját érteni, amint hangja megcsuklott, mintha belsejében reszketne.

Mintha valami mérhetetlen panasz lett volna az elnök hangjában a félrevezetésekért, rosszindulatokért, gonosz szenvedélyekért, amelyeket a tárgyalás folyamán megismert.

Nem a diadal harsogott a hangjából, hanem a panasz az emberek rosszasága ellen.

Szinte egy csalódott, kiábrándult férfi hirdetett itt ítéletet a világ ostobasága felett. Szánakozva nézett végig a vádlottakon, és kiengesztelődve megbocsátásra intette őket. A gyűlölködésnek nyomtalanul el kell múlni, amennyire erre emberi erő van.

Az elnök mindenkit felmentett a perben. Még a fegyelmi büntetéseket is visszavonta, amelyeket a tárgyalás folyamán kirótt az engedetlenekre, lármásokra.

Az igazság győzött a hamisság fölött. De mily rettenetes ára volt ennek a győzelemnek! – Ez hangzott ki az elnök szavából. Elgondolkozva, lehorgasztott fejjel hallgatott a közönség is, amely a termet megtöltötte. Maguk elé meredtek, mélyen elgondolkozva a felmentett vádlottak, a bírák, az ügyvédek, az emberek.

Egy nagy pert temettek el, amely izgalomban tartotta a világot... És most fáradtan álltak a sírásók a csatatér felett.

Csak Eötvös Károlynak volt lelkiereje, hogy felálljon, és néhány férfias szóval köszönetet mondjon a bíróság ítéletéért. Az egykori vádlottak magukba merülve, örömtelenül, kókadtan váraakoztak, holott már többé nem volt semmi várni való.

1931

Mikszáth Kálmán: Az antiszemitizmus

Nem oda néz, ahová vág.

Az antiszemitizmus, ez a kancsal mézárós. Nem olyan fiatal ez a mi mézárósunk, amilyenek látszik. Megvan ő már régen, csak hogy azelőtt nem volt kancsal: hát nem villogott olyan rémletesen a taglója.

Mikor a tisztaeszlári eset kezdődött, s itt Pesten a sajtó által felzaklatott kedélyek nagy ingerültségben voltak, találkoztam az utcán egy zsidó vallású országos képviselővel.

– No iszen, szép gyerekek maguk újságírók és keresztények – szólt nekem szemrehányó panasszal –, mondhatom, jól csinálják az ország dolgát.

– Hogyhogy?

Hát máris látszanak az izgatásnak gyümölcsei.

– Hogyhogy?

– Egy rokonom megvett Dunántúlon azelőtt hat évvel egy paflagoniát, azt azóta igazi mintagazdasággá változtatta. Most, hogy az agitáció folyik ellenünk, egészen elkeseredett. Áruba bocsátotta a jószágát, s kiköltözik az országból. Bécsbe megy lakni. Nos, mit szól ön ehhez?

Megvallom, énrám kellemetlenül hatott ez az argumentum, de nem olyan irányban, ahogy a képviselő gondolta.

– Hát csak hadd menjen az ön tisztelt rokona isten hírével. Az antiszemitizmusnak – mondám – éppen ez a *célja* és ez az *oka*. Hiszen az antiszemiták argumentuma is éppen ez.

– Hogyhogy? – szólt most ő.

– Hát úgy, hogy amelyik ember elhagyja az országot, amikor itthon egy kis baja van, az csakugyan nem érdemli meg, hogy itt lakják.

– Nem bolond, kérem, hogy itt maradjon.

– Legyen bolond. Mi protestánsok, mikor üldöztek bennünket, mind bolondok voltunk, mert sokkal jobban szerettük a hazánkat, mint az okosságot.

Ez a diskurzus akkor igen elszomorított engem. Erősen frivol gondolkodást tanúsított a tisztelt képviselő úr, hogy ilyenekkel akart hatni. Gondoltam is magamban: hej, mégiscsak más az olyan ember, akinek ebből a földből nőtt a gyökere.

Az ilyenekért bizony kár volna levenni az antiszemitizmust a napirendről. Hadd menjenek ezek Bécsbe lakni. Hanem Nyíregyháza megnyitotta a szememet. Ott mindjárt harmadnap megösmerkedtem a „talpas kecskével”, ahogy a városban nevezik a legélelmesebb zsidó szabót.

A „talpas kecskének” (aki különben tanú is lesz még a bűnügyben) van a legélesebb nyelve a városban. Még a hatalmas Czincz bácsi is sokat ad a véleményére.

– Kikergetnek az országból, Talpas! – haragították egy ízben a keresztények.

– Engem? – mondja a „talpas kecske” dühösen. – Azt szeretném én látni. – S hatalmas pozitúrába vágta vézna tagjait, és a szemei szikráztak. – Semmim sincs, csak az az egypár kabát a boltban, könnyen beférnének egy nagy ládába. Kimehetnék könnyen, de nem megyek innen semmiért se. Még ha a király parancsolná se. *Mert nekem jussom van ehhez a levegőhöz.*

Kiderült az arcom. Ez volt az első zsidó, aki olyan valamihez formált juszt, aminek nincs semmi értéke.

...Mindjárt nem voltam olyan nagy antiszemita.

Ugyancsak itt, Nyíregyházán ösmerkedtem meg egy egészen magyarrá vált zsidó családdal.

Többször beszéltem a familiával egy szép kis kertben, melyet a derék háziasszony keze egész paradicsommá változtatott.

Két lugas is volt benne.

Az egyikben Róza kisasszony, egy gyönyörű, karcsú, tizenötéves leányka a Beöthy magyar irodalmi történetét tanulta. A prelekción, amit tanára tartott, hozzánk hallatszott töredezően. A nagy eperfa alatt a diágyerek, a kis Adolf hasalt, s olvasta a *Damokosokat* Jókaitól.

Mi pedig a másik lugasban diskuráltunk a háziasszonnyal, kinek magyaros csipkés főkötő volt a fején.

Miről folyt volna egyébről a szó, mint az eszlári pörről.

– Ne higgye ám, kérem – vigasztaltam, látván, hogy nagyon lehangolja az ügy –, ne higgye, hogy ezt mindenütt így fogják fel a magyarok. Vannak ám felvilágosodott emberek is. Pesten például...

– Oh, kérem, mit bánom én Pestet. Akármit hisznek is Pesten vagy Bécsben vagy akárhol. Nekem csak ez az egy helyem van, ez ahol születtem. Ezek a fák, amiket ültettem, amiknek minden egyes levelét ismerem. Ezek az emberek, akikkel együtt játszottam, együtt nőttem, együtt öregedtem... Ez a kék ég itt, amelyik a mi utcánk fölött van. Nem kell nekem a többi. Mit bánom én a többit.

S ezalatt nagy, fekete szeme megtelt könnyekkel.

Kényelmetlenül éreztem magam. Mit mondjak én erre?

Szerencsére ő beszélt.

– Miért akarják ezeket elvenni tőlem? Oh, uram, nagy dolog az, szomorú, szívhez szóló dolog az. Mikor ez a kérdés kiütött, s mikor először kimentem otthonról az utcára, megdermedten láttam, hogy régi ismerőseim hidegen, ellenszenvesen néznek rám. Meg voltam törve, de dacból megszoktam lassankint. Föltettem magamban, nem megyek többé sehova. Itthon leszek a fáim, bokraim között. Hát egyszer csak ezek a fák is elkezdtek haragosan, hidegen nézni rám. Az én fáim! Vagy már talán nem is az én fáim ezek többé? És a kék ég is? Jaj, hiszen az is magyar ég! Önöknek aranyozott mosoly a képe, énnekem csak sötét felhő...

– Nem kell ezt, kérem, olyan komolyan venni.

– Hogyne venném komolyan, mikor nagyon komoly, mikor minden emlékeztet rá. Férjem azzal vigasztal: „Megmaradnak még a gyermekeid, ne búsulj. Az antiszemitizmus nem veszi el a gyerekeket, a zsidó gyerekeket. Azoknak örülj”. Azoknak örüljek, uram? Szép, jó gyermekeim vannak. Felneveltem őket magyaroknak, más nyelvet nem tudnak. Néha előszólítgatom őket a kertből. Kisírt szemmel jönnek elém. Tagadják, hogy sírtak, elvonulva valami zugba, de én anya vagyok, tudom, hogy sírtak, és megértem, hogy titokban mért sírtak. Azért, hogy zsidóknak születtek.

...Egész elkedvetlenedve ballagtam vendéglőmbé, s útközben azon gondolkoztam:
„Szegény gyerekek! Érdemes volna csupán értetek levenni az antiszemitizmust a napirendről!”

A vendéglőbe érve ott állt az ajtóban a zsidó korcsmáros, kinek két-három háza van már az uzsorából, ki kártyabarlangot tart az első emeleten, s tripla krétával számít az odacsődült idegeneknek.

Kezeit dörzsölte, s alattomosan vigyorgott.

– Meddig tart még, kérem alássan, ez a hecc?

– Bizony eltart még vagy két hétig.

– Hála istennek. Bárcsak tartana tovább is. Mert roppant nagy árendát kell fizetnem, tekintetes uram... roppant nagy árendát. Máskor pedig nincs vendég... Ez az eset hozott nehányat.

Ránéztem ördögi szatír arcára.

Ej, hátha ez az antiszemitizmus mégis hasznos lehet valamire.

Hasznos? Meglehet. De igazságtalan minden esetre. Mert íme, éppen azoknak fáj, akik jók, akik ellen nincs irányozva, s azok, akikre céloz, azok vagy észre sem veszik, vagy ha észreveszik, abból is hasznot csinálnak.

Mikszáth Kálmán: Ahogy Nyíregyházán beszélnek

Remekelt az ördög szakácsnéja (aki nyilván a legvénebb boszorkány), amikor megfőzte ezt a keserű koktumot, ezt az eszlári ügyet. Ami cudarság ebben össze van halmozva, abból megél a pokol öt esztendeig. Tudom, dicsérik is egymásközt odalenn a takarékosabb sátánok, hogy micsoda bő aratásuk volt az idén.

Móric a vérpadra vinné apját a vádpadról; Solymosinéra úgy szól a védői gyanú, hogy megtagadja holt gyermekét, s engedi hurcoltatni világnak, főzetni, süttetni a csontjait. Vámosiné az élő leányát taszítja hamis eskü vádjával a börtönbe. De még ez mind nem elég. Zsidók előjönnek, és megcsalják a keresztények istenét hamis vallomásokkal. Keresztények előjönnek, és hízelegnek a saját istenöknek a zsidók elleni vallomásokkal.

Így megy elejétől kezdve végig a megkapó rémdráma, melynek cselekvényét, személyeit, bonyodalmát eléggé ösmerjük már.

Én most a nyelvezetére akarok kiterjeszkedni. Mert ez az egyedüli szép benne.

Soha életemben nem hallottam még olyan originális magyar nyelvet s olyan hatalmas erőteljes észjárást, mint itt. Móricot állítólag ezzel ijesztgették:

– Vallj be mindent, fiam, mert ha nem vallasz, *kutya a kezedből soha ki nem veszi többé a kenyeret.*

– Hát olyan nagy baj az – kérdém attól, aki ezt nekem elbeszélte –, ha a kutya meg nem eszi a kenyerét?

– Baj biz az, uram, olyan helyen lenni, ahova a kutya be nem juthat, mert az a börtön!

Tanyi Gábor katonának, aki legutoljára látta Esztert, azt mondta egy megjegyzésére a fölingerült öreg Huri:

– Madzagon tarthatnád a nyelvedet, öcsém! Azért, hogy katona vagy? No bizony. A mai katonát, ha hazajön, *még a kutya is megcsóválja.*

– Hát olyan lealázó az – kérdem egy szabolcsi embertől –, ha a kutya megcsóválja a katonát?

– Hát biz az rövid virtus – felelte – mert az olyan katona, akire otthon a kutya ráösmer, bizonyosan keveset ehetett még a császár kenyeréből.

...Édes kedvteléssel hallgatnám holtomig ezt a kerülgető stílust, ha nem ilyen szörnyen árnyékos helyen csurogna őkegyelmeik ajkairól.

Ady Endre: A zsidó gyerekek bűne

Az *Alkotmány* szörnyű váddal vádolja meg a zsidóságot. Szörnyebbel a rituális vádnál is. Hitelesen kimutatja, hogy az elmúlt iskolai évben Magyarország középiskoláiban 12 779 zsidó gyerek tanult. Rettenetes szám ez – írja a kedves lap –, az összes tanulók 22,64 százalékát képezik, és szám szerint csak a katolikusok haladják túl, ágostai evangélikus, református, görög: mind kevesebb van a zsidónál.

Teljes mértékben meg tudjuk érteni, s méltányoljuk is az *Alkotmány* keservét. Csak azt nem értjük meg, hogy ebbe a keserűségbe némi öröm nem vegyül. Ha tudniillik a „zsidó gyerekek” nem akarnak és nem fognak *buták* maradni, az *Alkotmány* híveinek meglesz az az elégtételük, hogy nem lesz egy zsidó kollégájuk sem. Néppárti privilégium lesz a butaság.

1900

Nagy Lajos: Fasiszta kiskaté nem fasiszták számára

1. *Mi a fasizmus?*

A fasizmus a tőkésék terrorisztikus diktatúrája a dolgozók fölött.

2. *Így mondják-e azt maguk a fasiszták?*

A fasiszták ezt nem így mondják, sőt ellenkezőleg, ezt állhatatosan letagadják.

3. *Mit hazudnak tehát a fasiszták?*

A fasiszták tücsköt-bogarat összehazudnak, leginkább nemzetről és hazáról. Nemzet alatt önmagukat, haza alatt a saját vagyónukat értik.

4. *Milyen színű inget hordanak a fasiszták?*

Olyant, amilyen a lelkiismeretük: feketét.

5. *Mi a rend?*

Rend az, ha a tőkésék és bérencsapataik szabadon üthetik a dolgozókat. Ha a dolgozók üthetnék a tőkéséket és bérencsapataikat, ez viszont szörnyű rendetlenség lenne.

6. *Mi a fasiszták életideálja?*

A fasiszták életideálja: jól élni. Jól élni a nagy többség rovására. A jó élethez hozzátartozik: gyönyörködni abban, hogy mások rosszul élnek.

7. *Milyen gyönyör ez?*

Egyszerűen: prima.

8. *Mi kényszeríti a fasisztákat a fene jó életre?*

A honfibú!

9. *Milyen érzés a honfibú?*

Az egy fájdalmas érzés, amit pecsenyével, pezsgővel, szeretkezéssel és a dolgozók verésével szüntelenül enyhíteni kell.

10. *Ki a fasizmus atyamestere, miről nevezetes ő?*

A fasizmus atyamestere Mussolini. Arról nevezetes, hogy van egy oroszlánja, amellyel saját kezűleg barátkozik. Az oroszlán egyszer megharapta Mussolini érélyes kezét, de a seb begyógyult, és Mussolininak semmi baja sem lett. De ha Mussolini harapta volna meg az oroszlánt, akkor bizony szegény állatnak legalább hatheti Pasteur-kúrára lett volna szüksége, hogy súlyos komplikációk ne következzenek.

11. Ki a magyar fasiszták atyamestere?

A magyar fasisztáknak ez idő szerint még nincsen atyamesterük; ők még az atyamesterséghez „ilyen fiatalok”: Ellenben van néhány fenegyerekük. Mivel az oroszán nagyon drága, ezek az oroszán helyett kismacskákkal játszanak. A macska lehet kétlábú is.

1926

Nagy Lajos: Olaszországi csendélet

Olaszországban nagyban folyik a „haza” ellenségeinek földériteése s az igazságtevés. A fasiszták megtámadják és megverik a szocialistákat, a szabadkőműveseket s az összes nem fasisztákat. Megverik a férfiakat, a nőket, az aggokat és a gyermekeket, az éveket és a nyomorékokat, megverik a saját apjukat és az öreganyjukat, kiássák a halottakat, és azokat is megverik; megverik a franciákat, meg akarják verni a németeket, és szeretnék megverni az amerikaiakat; egymást is megverik, sőt akadnak olyanok is, akik saját magukat is verik ez az egy váljon egészségükre.

Jól végzett verés után minden nap nagy áldomást csapnak, bort isznak és ricinust itatnak. Némelyek tört nyelnek, mások ágyúgolyóba harapnak; némelyek megtámadják a kutyákat, és megharapják őket; vannak, akik örömben a fejükre állnak, akik cigánykerekeket hánynak; némelyek meglékelik a koponyájukat, mások fölmetszik a saját ereiket; naponta sok ezren önként jelentkeznek a tébolydában.

Áldomás után azután újra elindulnak egy kis igazságtevésre, feketelistázásra, igazoltatásra, gumibotozásra, ölésre, kínvallatásra, letartóztatásra; egy tízfőnyi fasiszta csapat meg akarta támadni Ausztráliát, egy másik ötfőnyi bátor csapat meg akarta szállni a tibeti fennsíkot, egy lelkes fasiszta fenyegető levelet írt a dalai lámának. Néhányan kukorékolnak, néhányan vartyognak, vannak, akik csak azt mondogatják magukban, hogy: plem-plem. A fasiszta költő így végzi versét: „Nincs a teremtésben veszett, csak én!”

Gyűlést is tartottak az összes fasiszta szervezetek, amelyen követelték a halálbüntetés visszaállítását, a keréketörés bevezetését, a szabadrablást, népünnepélyek rendezését ellenzéki képviselők és munkások sütésével és stafétagyilkolással; időnként való álmerényleteket, Mussolini szentté, majd angvallá, végül istenné, legvégül pedig okos emberré avatását, a halálbüntetés visszaható hatályát, azaz a már meghaltak csontvázainak fölakasztását, legeslegvégül pedig a dühöngő örültség gyógyítása kutatásának sürgős beszüntetését.

1926

Petőfi Sándor: A zshiványség vége

Hej zsványság, derék szép zsványság!
A te véged hatalmas mulatság;
Lesz belőled, ugy hord a szerencse,
Szár az fának száradó gyümölcse.

Hogy kimulj, szikrát sem fáradsz magad:
Kitekeri a hóhér a nyakad.
Hogy pedig ne láthasd szégyenedet,
Kivájják a varjak szemeidet.

És mig tested a táncot úgy járja,
Amint szól a szelek muzsikája:
Mélységében a sátán házának
Lelkeddel az ördögök labdáznak.

Pest, 1845. szeptember 10-24. között

Petőfi Sándor: A nemzethez

Konduljanak meg a vészharangok!
Nekem is egy kötelet kezembe!
Reszketek, de nem a félelemtől;
Fájdalom és düh habzik szívembe'!

Fájdalom, mert düledék hazámra
Uj viharnek közeledtét látom,
És düh, és düh, mert tétlenkedünk, mert
Nem szakad le szemünkről az álom.

Pillanatra fölriadt e nemzet,
S szétnézett, mi zaj van a világban?
És a másik oldalára fordult,
S mostan újra aluszik javában.

Ébredj, ébredj, istenverte nemzet,
Aki ott az elsők közt lehetnél,
S kárhuzatos lomhaságod által
Mindig hátul és alant hevertél!

Ébredj, hazám, mert ha most nem ébredsz,
Soha többé nem lesz ébredésed,
S ha ébredsz is, annyi időd lesz csak,
Míg nevedet sírkövedre vésed!

Föl, hazám, föl! százados mulasztást
Visszapótol egy hatalmas óra,
„Mindent nyerni, vagy mindent veszíteni!”
Ezt írjuk föl ezer lobogóra.

Oly sokáig tengődtünk mi úgy, hogy
Volt is, nem is a mienk az ország;

Valahára mutassuk meg már, hogy
Senkinek sincs semmi köze hozzánk.

Vagy ha végzés, hogy el kell enyészünk,
Irtsanak ki hát ezen világból!...
A haláltól, nem tagadom, félek,
De csupán a becstelen haláltól.

Haljunk meg, ha nem szabad már élnünk,
Haljunk meg oly szépen, oly vitézül,
Hogy azok is megsirassanak, kik
Eltörölnek a földnek színérül!

Legyen olyan minden ember, mintha
Zrínyi Miklós unokája volna,
Harcoljon úgy minden ember, mintha
Egyedül rá támaszkodnék honja!

Oh de akkor, akkor nem veszünk el,
Akkor élet és dicsőség vár ránk,
Akkor saját örök birtokunk lesz,
Ami után eddig csak sovárgánk.

Föl hazám, föl nemzetem, magyar nép!
Lépj a síkra gyorsan és egyszerre,
Mint a villám oly váratlanul és
Oly erővel törj ellenségedre.

Hol az ellen, kérdezed? ne kérdezd,
Mindenütt van, ahová tekintesz,
S legnagyobb és legveszélyesebb az,
Ki mint testvér símul kebleinkhez.

Köztünk van a legnagyobb ellenség,
A cudar, az áruló testvérek!
S egy közülök százakat ront el, mint
A pohár bort az egy cseppnyi méreg.

A halálos itéletet rájok!
Százezerszer sujtson bár a hóhér,
Bár a házak ablakán foly is be
Az utcáról a kiáradó vér!

Könnyü bánni külső elleninkkel,
Ha kivesznek e belső bitangok...
Félre most, lant... futok a toronyba,
Megkondítom azt a vészharangot!

Pest, 1848. augusztus

Dull Ernő: Kétszáz forintos

Réz abroncsba foglalt nikkal.
Atmérője három centi.
Hátulján a Lánchíd.
Felhevítve a közepe kiesik.

És akkor többet ér?

Akkor semmit sem ér.
Mégis vannak, akik tűzbe rakják?
Vannak.
Sokan vannak?

Húrok

Ballai László: Jubileum

Egy régi tanárom azt mondta, hogy ostobaságot nem lehet kérdezni, csak mondani. Tévedett. Napjaink egyik legostobább kérdése:

– Szereted a kortárs zenét?

Hasonló ahhoz, amelyet régi ismerőseim tesznek fel nekem, amikor megtudják, hogy író vagyok:

– És mikor van időd az írásra?

Mert aziránt még csak lehet érdeklődni, hogy valaki szereti-e a zenét, vagy milyen fajta zenét szeret. De mindenki kortárs, aki él, és zenével ajándékozza meg embertársait Miles Davistól Sugár Miklósig.

Vagy a „kortárs” a komolyzene művelőire vonatkozna? Ez esetben még rosszabb a helyzet, hiszen megbélyegzésről, előítéletes gondolkozásról van szó. Annak a feltételezéséről, hogy valami eleve pocsék, hallgathatatlan.

Vagyis a „helyes” kérdés így hangzana:

– Szereted a rossz zenét?

Szeretem a zenét. Mint ahogy írni is szeretek. Mert az embernek van ideje arra, amit szeret. Hogy milyen zenét is szeretek? Talán nem okozok meglepetést azzal, hogy a jó zenét. És mindegy, hogy mikor írták, csak emeljen szárnyaira. Ismeretlen mű meghallgatásakor öt percet adok a szerzőnek zsenije bebizonyítására, még akkor is, ha már az első ütemnél hallgathatatlanak tűnt az alkotása. Mahler bármely szimfonikus opusából három taktus felcsendülése elegendő ahhoz, hogy kikapcsoljam a rádiót.

Sugár Miklós *Jubileumi gondolatok* című művéről semmit nem tudtam, amikor megszólalt a Bartók rádióban. Sem az alkalmat nem ismertem, amelyre íródott, sem az esetleges alkalomnélküliség okát vagy éppen az eltékozolt lehetőségét. Mert a műben mindhárom valószínűség ott kavargott. És bizony négy és fél perc után afelé hajlottam, hogy nem hallgatom tovább, amikor is a zeneszerző – mintha csak megérezte volna a gondolataimat – stílust, témát váltott. És ezt követően, mint a zenehallgató lélektanának kitűnő ismerője, nem egyszerűen a zenével játszott, hanem velem. Alig győztem hallgatni,

kivárni az újabb és újabb koloritok bekapcsolódását az alkotási folyamatba. Mert mintha magát az alkotást örökítette volna meg különböző formákban a szerző. Részese lenni a teremtésnek. Létezik ennél nagyobb jubileum?

(Sugár Miklós: *Jubileumi gondolatok*. A zeneszerző közelgő 60-ik születésnapja alkalmából született mű bemutatója 2012. január 29-én a Fesztivál Színházban volt.)

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu